

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra české literatury

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Hospoda v díle Jana Nerudy

Pubs in Jan Neruda's Work

Martin Špaček

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dagmar Mocná, CSc.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: ČJ-D

2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Hospoda v díle Jana Nerudy vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 7. 4. 2015

.....

Martin Špaček

Poděkování

Děkuji vedoucí práce prof. PhDr. Dagmar Mocné, CSc. za cenné rady a podnětné připomínky a také za její laskavý a trpělivý přístup.

ANOTACE

Práce se soustřeďuje na zobrazování hospody a piva v rozsáhlém díle Jana Nerudy. Stěžejní zdroje hospodských motivů a témat představuje autorova próza, tedy publicistické texty a fikční beletrie. Primárním cílem práce je hospodská zobrazení interpretovat a na základě toho kategorizovat dle funkcí, které v textu plní. V případě publicistiky je důraz kladen na interpretaci zejména s přihlédnutím ke kulturněhistorickému kontextu. Část věnovaná beletrii se snaží hospodský motiv pochopit především v rámci celkového smyslu prózy. Dalším cílem práce je vyhledat podobné hospodské motivy a poukázat mezi nimi na případné rozdíly. Práce jako celek chce především postihnout rozmanité spektrum hospodských zobrazení a pochopit jejich význam v rámci Nerudova prozaického díla.

KLÍČOVÁ SLOVA

Neruda, hospoda, pivo, próza, fejeton

ANNOTATION

The work focuses on depiction of a pub and beer in Jan Neruda's extensive work. The pub themes and topics were primarily taken from the author's prose, i.e. journalistic texts and fiction. The main goal of the work is to interpret and categorize the pub depictions according to the functions they fulfill in the texts. In journalistic texts, emphasis is put on interpretation, particularly with regard to the cultural and historical context. The section devoted to fiction tries to grasp the pub themes within the general prosaic context. Another goal of the work is to find similar literary pub images and highlight the differences if any. The main purpose of the work as a whole is to depict a variable spectrum of pub themes and comprehend their meanings in Neruda's prosaic work.

KEY WORDS

Neruda, pub, beer, prose, column

Obsah

Úvod	6
1 Kulturněhistorický kontext	7
2 Vymezení a charakteristika zkoumané oblasti	16
3 Hospoda komická	20
3.1 V publicistice	20
3.2 V beletrii	38
4 Hospoda melacholická	51
4.1 V publicistice	51
4.2 V beletrii	56
5 Hospoda svědecká	61
5.1 V publicistice	61
5.2 V beletrii	70
Závěr	77
Seznam použitých informačních zdrojů	79

Úvod

Tato bakalářská práce se zaměřuje na zobrazování hostinců a piva v díle Jana Nerudy. Spojuje tím můj zájem o Nerudovu prózu a kulturní historii devatenáctého století. Hlavním cílem, který jsem si vytyčil, je hospodská zobrazení interpretovat a kategorizovat dle funkcí, které v textu plní. Dalším cílem je pak vyhledat podobné hospodské motivy a poukázat mezi nimi na případné rozdíly. Mým záměrem bylo také shromáždit veškerá pivní a hospodská zobrazení v rámci Nerudova obsáhlého prozaického díla a vytvořit tak ucelený soubor jejich ukázek.

První kapitola je věnována kulturněhistorickému kontextu Nerudova života. Domnívám se, že zejména pro pochopení Nerudovy publicistiky je kontext doby klíčový, ať již společensko-politický, nebo hospodský, jenž se týká fungování hospodského mikrosvěta. V neposlední řadě kapitola pojednává o autorovi jakožto pravidelnému hospodskému návštěvníkovi. Kapitulu dokreslují ukázky z Nerudovy publicistiky a vzpomínky jeho přítele Ladislava Quise.

Ve druhé kapitole vymezuji zkoumanou oblast autorovy tvorby, kterou zároveň charakterizuji. Dále se podrobněji snažím nastínit metodologii mého literárního bádání. Na základě analýzy těch Nerudových prozaických textů, v nichž se hospodská zobrazení objevují, jsem dospěl k návrhu tří základních podob a s nimi souvisejících funkcí těchto zobrazení, a to funkci komickou, melancholickou a svědeckou.

Třetí kapitola se zabývá funkcí komickou, která je demonstrována ukázkami textů. Kapitola je rozdělena do podkapitol publicistika a beletrie.

Čtvrtou kapitolu věnuji funkci melancholické a stejně jako u předchozí kapitoly uvádím pasáže příslušných textů a rozděluji kapitolu na publicistiku a beletrii.

V páté kapitole pojednávám o funkce svědecké, jejíž existence je opět doložena textovými ukázkami. Kapitola je rovněž rozdělena na Nerudovu publicistickou práci a fikční beletrii.

1 Kulturněhistorický kontext

Před samotným zkoumáním hospody a piva jakožto častého motivu i tématu Nerudovy tvorby a funkcí, které v Nerudově díle plní, je třeba krátce popsat hospodské prostředí druhé, ale i první poloviny 19. století z kulturněhistorického hlediska. Nastínění tohoto prostředí a jeho nezpochybnitelné důležitosti pro českou společnost nám především v případě publicistiky pomůže snáze pochopit Nerudova hospodská zobrazení. Neruda se často ukazuje jako bystrý pozovatelel, který nám podává autentický pohled na hospodské reálie, jež si musíme zařadit do dobového kontextu, a tak se kulturněhistorickému hledisku nemůžeme zcela vyhnout ani v dalších kapitolách této práce. Kapitola je doplněna pasážemi z Nerudových fejetonů, vzpomínkami Ladislava Quise a postřehy z autorova hospodského života.

Kdybychom měli vybrat jediný produkt či výrobek typický pro český národ, bylo by to zajisté pivo, nápoj s naší kotlinou spojený železným poutem, jenž je pro Čecha oporou a radostí i za časů nejhorších. Hospoda jako místo pro konzumaci piva určená, ba dokonce k tomu nejvhodnější, tak zákonitě hraje v našich dějinách nezanedbatelnou roli. Nebylo tomu jinak ani v nelehkých časech závěrečné, masové fáze obrozeneckého procesu. Hostince nabízely ve městě veřejný prostor pro komunikaci v češtině a stávaly se prostorem vlasteneckých zápasů.¹ „Stůl komunikující česky byl východiskem k ovládnutí prostoru celé hospody, výzvou k personálu, aby přijal češtinu jako hodnou komunikace, výzvou k hostům českého původu, aby se veřejně, jazykem přihlásili ke svému češství. Hospoda byla příhodným prostorem vlastenecké agitace dosud ‚nezasvědčených‘, a proto také prostorem verbálních obran i útoků, ale později, tak jak se problém nastolený vlasteneckou inteligencí stával problémem masovějším, také prostorem občasných fyzických půtek. Hospodská rvačka se místy politizovala, fungovala jako náhražka zápasu na neexistující politické české scéně a někdy měnila hospodu v politikum v takové míře, že byly nuceny zasahovat

---

¹ sb. *Hospody a pivo v české společnosti*. V. MACURA. *Hospoda v české vlastenecké kultuře*. Praha 1997, s. 29-30.

úřady,² píše pregnančně Vladimír Macura. Praktické důvody obliby hostinských zařízení nám odhaluje Jiří Rak: „Ekonomicky slabá česká společnost prostě nemohla najít jiná společenská střediska než právě početné restaurace, hostince, pivnice, sklípky, krčmy a káfirny. Český literát stěží mohl své přátele přijímat ve svém bytě, který obvykle představovala jediná místnost, a pro pohoštění by stejně museli poslat do nejbližšího pohostinského zařízení.“³

Od Macury se pak dále můžeme dozvědět, že hospoda byla důležitým místem, které umožňovala sociální kontakt českých intelektuálů s měšťany, umělci, ale i s prostými Čechy, a jejich vzájemné ovlivňování.⁴ To potvrzuje i Karel Altman ve své publikaci *Zlatá doba štamgastů pražských hospod*: „V rámci jedné krčmy, nezřídka i jediné místnosti vedle sebe zasedaly leckdy poněkud odlišné kroužky a společnosti, tvořené kmenovými hosty tak trochu různého zrna. Například ve velkém pokoji před hlavní dvoranou Měšťanské besedy na Příkopě sedávali v padesátých letech 19. století nejen zasloužilí koryfeje českého národního hnutí, tedy starší pánové jako František Palacký, Jan Evangelista Purkyně, František Rieger, Václav Svatopluk Štulc, Josef Hamerník, Karel Jaromír Erben, Karel František Vladislav Zap a ostatní, ale v téže místnosti se kolem stolu hned u vchodu soustřeďoval český literární dorost.“⁵ S trochou fantazie si u stolu „literárního dorostu“ můžeme představit i mladého Jana Nerudu, vraťme se ale opět k pojednání Vladimíra Macury. Ten vidí další důležitý moment v tom, že se hospoda stávala prostorem pro pití piva jako symbolického „slovanského nápoje“. „Symbolizaci piva jako slovanského nápoje usnadňovala jak jeho místní obliba, tak i samo jeho české jméno, které nebylo výpůjčkou, ale představovalo starou složku slovní zásoby.“⁶ Ryze české ‚pivečko‘ tedy také zajisté svádělo pomyslnou bitvu s několikanásobně dražším vínem, které náleželo vyšším, zejména německy mluvícím vrstvám a prostý občan si ho nemohl dovolit. „Drahé víno znamená vládu šlechty a penězníků, laciné pivo znamená občanskou rovnost. Sláva svobodě, sláva rovnému

---

2 tamtéž, s. 31.

3 sb. *Hospody a pivo v české společnosti*. J. RAK *Pivo jako konstituční prvek vlastenecké ideologie*, s. 171.

4 tamtéž, s. 32.

5 K. ALTMAN. *Zlatá doba štamgastů pražských hospod*. Brno 2003, s. 126.

6 sb. *Hospody a pivo v české společnosti*. V. MACURA. *Hospoda v české vlastenecké kultuře*, s. 34.

právu všech, sláva běločapičatému pivu!,"⁷ zní například jedna odpověď čtenáře na Nerudovu otázku, proč je pivní pěna bílá.

O významu piva a hospodského toposu ovšem zřejmě nejlépe svědčí to, že na jaře 1848 rozhodující impuls ke konání sněmu ve Svatováclavských lázních vyslaly právě pražské hospodské společnosti.

Macura však vidí dobový postoj k hospodě a k pivu jako nejednoznačný. Na jedné straně se o nich hovoří s nadšením, na druhé straně je ukazováno na malost a nerozvinutost české společnosti⁸ Zřejmě s podobně protikladným vztahem k hospodám tak vstoupila koncem padesátých let devatenáctého století „Nerudova“ mladá generace májovců do literárního života, generace, která společenskou kritikou rozhodně nešetřila. Nerudův májovecký kolega Vítězslav Hálek například konstatoval: „Na hostince svezly se všechny praménky u nás, a kdo nechodí do hostince, ten u nás již ani neexistuje. Přestat chodit do hostince a dáti se odvést do Volšan u nás úplně jedno jest...A tak jest hostinec jediné naše pojídlo.“⁹ Bylo by ovšem mylné se domnívat, že se Hálek a další autoři májovské generace hostincům vyhýbali. Již od studentských let měli své útočiště v podnicích pražského pohostinství, scházeli se především u „otce Pěkného“ v Jílské ulici.¹⁰ U Jana Nerudy ambivalentní pocity ve vztahu k hospodám musely rezonovat jako u málokoho, můžeme u něj tak pozorovat ironizování vlasteneckého hospodského zápolení a zároveň najít nezpochybnitelné četné doklady o jeho lásce k pražským hostincům. Je však třeba poznamenat, že následující roky měla tato generace oproti svým předchůdcům značnou výhodu v relativní svobodě slova umožněné počátkem let šedesátých říjnovým diplomem a únorovou ústavou a nemusela tak za „českou otázku“ bojovat pouze v hospodě. F. X. Šalda v předmluvě pro *Žerty, hravé i dravé* o májovcích napsal: „Mladá generace dusí se v zatuchém vzduchu vlastenecky zaplivané světnice a vyráží okna do světa.“¹¹

Šedesátá léta však nepřinesla monarchii jen uvolnění cenzury a konec rakouského absolutismu, ale také prohranou válku s Pruskem a následný vznik nového státního útvaru Rakouska-Uherska. Počátkem let sedmdesátých, s krachem

---

7 J. NERUDA. *Drobné klepy IV*. Praha 1967, s. 196.

8 sb. *Hospody a pivo v české společnosti*. V. MACURA. *Hospoda v české vlastenecké kultuře*, s. 35.

9 tamtéž, s. 28.

10 sb. *Hospody a pivo v české společnosti*. A. HAMAN. *Neruda, pražské hospůdky a pivo*, s. 53.

11 F. X. ŠALDA. *Předmluva v Žerty, hravé i dravé*. Praha, 1929, s. 10.

fundamentálních článků a českým ukřivděním z vlastního neúspěšného vyrovnání, začala v hostincích jakožto společenských centrech rezonovat špatná nálada a vzájemné politické rozpory. „V časopisech chytmem se už do křížku, jistě kvůli přesvědčení svému, ale rovněž jistě ne kvůli tomu, abychom sobě později pochutnali na ‚sladkostech smíření‘. V životě je to ještě hůř, ani do téže hospody nezajde ‚staročech‘, kam chodí ‚mladočeši‘, a naopak rovněž,“¹² píše Neruda v roce 1869. Apatie a rozčarování vydržely v české společnosti po celá sedmdesátá léta. S postupným návratem Čechů do Říšské rady a zejména pak s nástupem „drobečkové politiky“ Taaffeho vlády koncem sedmdesátých let se kromě rozporů mladočechů a staročechů zintenzivnily také konflikty mezi Čechy a „českými“ Němci. Němci, těžce nesoucí jakýkoliv vstřícný krok Taaffeho vlády vůči Čechům, v hospodských hádkách s Čechy často nezůstávali pouze u slov. O takových hospodských konfliktech Neruda nejednou ve svých fejetonech psal a není těžké uhadnout, na jaké straně povětšinou viděl viníka. Na sklonku Nerudova života počátkem devadesátých let ztroskotal pokus o národní smír v podobě punktačí. Následného období, jež je ve znamení úspěchu „Nerudových“ mladočechů a rostoucího nacionalismu českého i německého, se již Neruda nedočkal.

Pokud opustíme politiku a dohady o tom, zda vliv hospody a piva na českou společnost vnímat pozitivně, nebo negativně, musíme konstatovat, že hostincům se velice dařilo a pivo se těšilo (a nikdy těšit nepřestalo) velké oblibě. O oblíbenosti piva svědčí i básnická sbírka *Piviáda*. Tato „kniha veršů o pivě“ od Antonína Vojtěcha Valenty Mělnického nabízí 136 básní o pivě a mimo jiné považuje pivo za „poklad naší vlasti“.¹³ Hospod pak stále přibývalo a především Praha nabízela potenciálnímu hostu množství rozmanitých možností. „Pokrok, prosazující se v mnoha oblastech společenského života lidí 19. století, dal vzniknout i řadě nových typů hostinských zařízení. Ale ne všichni Pražané prahli po vysedávání v moderních honosných podnicích. Ti konzervativnější z nich, ctitelé starých zlatých časů, ověřených hodnot i starobylé tradice raději zamířili do míst, které jim to všechno alespoň něčím připomínala. Byly to zejména malé starosvětské hospůdky a neveliké hostince, které vedle pivovarských pivnic, zájezdních hospod a prvních kaváren patřily k nejčtetnějším hostinským podnikům v 18. a 19. století. Ve své době však nebyly jenom v zapadlých

---

12 J. NERUDA. *Česká společnost II*, Praha 1956, s. 560.

13 sb. *Hospody a pivo v české společnosti*. Z. VASILEJOVÁ. „*Piviáda*“ jako dobová výpověď o pití piva v Čechách, s. 72.

uličkách Starého a Nového města, na Malé Straně a na Hradčanech, ale také na hlavních pražských tepnách a na větších i menších náměstích.¹⁴ V zásadě tak můžeme rozlišit dvě skupiny hostinských podniků, lidové hospody či lepší, elitní hostince. Mezi časté návštěvníky oněch lidových podniků patřil i Neruda, a proto také hořekoval v úvodu známé série studií *Ze starých hospůdek*: „Patriarchální čas ten, kdy každá čtvrt měla jen jeden, nanejvýš dva hostince ‚elegantní‘, jež by nyní ovšem více tak naslouly a kdy obecnstvo všech tříd scházelo se v nízkých, malých a zadýmaných hospůdkách, čas ten minul rokem 1848.“¹⁵ Společnost, která se v těchto podnicích setkávala, byla skutečně velice pestrá: „drobní živnostníci, učitelé, lékaři, kněží, studenti, obuvníci, stolaři, inženýři, úředníci, drožkáři, advokáti, staří, mladí, svobodní, ženatí i vdovci. Alespoň tak je vypočítal jeden ze znalců takových zapadáčků“.¹⁶ Nerudovi tak tato místa nepochybně poskytovala dostatek materiálu pro jeho tvorbu.

Leč byl Neruda v mnohých zařízeních štamgastem (Aleš Haman dokonce vytvořil jakousi mapu Nerudova hospodského rajonu¹⁷) a v hospodském prostředí se až do svého vleklého onemocnění pohyboval téměř denně, nemůžeme jeho návštěvy srovnávat s navštěvováním hospod v dnešní době, které jsou pro příchozího většinou spojeny výhradně s konzumací piva a jiných lihovin. Nerudu, a zajisté nejenom jeho, ale i spoustu dalších starých mládenců, hnala do hospody i neschopnost, nemožnost a vůbec i nepatřičnost doby připravovat si doma jídlo. Něco takového by v této době bylo pro samostatně žijícího muže dosti zvláštní a výstřední, přestože v jednom z posledních Nerudových fejetonů z roku 1891 můžeme najít zmínku o tom, že mu poštou přišel „gratisexemplář knihy Starý mládenec sám sobě, kuchařka“.¹⁸ „Nutnost“ navštěvovat hospody za účelem stravování u Nerudy trvala alespoň do doby, než si našel hospodyni, která mu i vařila.¹⁹ Z toho plyne, že hospody druhé poloviny devatenáctého století plnily běžně i funkci gastronomickou. „Prosím děvčátko, něco k večeři!“ „My zde nemáme ničeho ‚k večeři‘, máme jen kozí syrečky, jsou ale vyležené,“ rozmlouvá Neruda se sklepnicí v jedné ze studií ze série *Ze starých hospůdek*. „Člověk by nemyslel, že je v Praze ještě nějaké sebemenší hospůdky, ve které by nebylo k ‚večeři‘,

14 K. ALTMAN. *Zlatá doba štamgastů pražských hospod*, s. 10.

15 J. NERUDA. *Drobné klepy I*. Praha 1958, s. 134.

16 K. ALTMAN. *Zlatá doba štamgastů pražských hospod*, s. 16-17.

17 sb. *Hospody a pivo v české společnosti*. A. HAMAN. *Neruda, pražské hospůdky a pivo*, s. 55.

18 J. NERUDA. *Drobné klepy VI*. Praha 1972, s. 413.

19 tamtéž, s. 54.

alespoň ani nevyhnutelné skopové, telecí a ještě nevyhnutelnější vepřové ne,²⁰ podivuje se autor, jak je možné, že v podniku nevaří. Chodit se stravovat do hospody tedy bylo zcela obvyklé a těžko bychom v této době hledali jiná stravovací zařízení.

Rozhodně ale nemůžeme považovat touhu nebo nutnost „se najíst“ za pravidlo návštěvy pohostinství v devatenáctém století, jídlo si bylo možné donášet nechat donášet z hospody domů. Hospoda ještě na sklonku Nerudova života byla stále především hlavním společenským místem a náhradou za mnohými postrádaný salón. Ladislav Quis po Nerudově smrti píše o „odkázání na ubohý život hospodský“ a „bolestné postrádání salónu“.²¹ Sám Neruda podle něj „trpce cítil nedostatek a nevyvinutost společenského života“²² Neruda k tomu koncem šedesátých let napsal: „Jako kritika nestvoří literaturu, také stesky nám nestvoří salon. Vyčkejme času a prozatím - nud'me se pro vlast!“²³

Specifickými postavami hospodského života byly osoby štamgastů. Samo označení „štamgast“, znamená totéž co „kmenový host“ a je svým původem německým slovem přepsaným do češtiny.²⁴ Na rozdíl od příležitostných návštěvníků to byli hosté pravidelní a častí nebo dokonce denní. Každý je znal, nejen sám krčmář, ale především ostatní štamgasti podniku. „Za štamgasta počal být považován host, který opakovaně přicházel do podniku, kde si brzy našel místo, jež se mu zamlouvalo a na němž obvykle nezasedal nikdo jiný, žádný z místních stálých hostů, a kde třeba záhy zapadl i do společnosti už zdomácnělých štamgastů, pokud si ovšem nepřivedl své spolustolovníky a kumpány s sebou, aby se tu jimi obklopil.“²⁵ Pravidelné scházení často vedlo k vytváření „stolních společností“. Neruda si takové společnosti přátel také vytvářel a do jedné z nich v hostinci U Ježíšků byl uveden i Nerudův pozdější přítel Ladislav Quis. Do této společnosti spisovatelů, žurnalistů a umělců mimo jiných patřil Bedřich Smetana, Josef Sládek či Antal Stašek.²⁶ Postrádání hospodského druha bylo nelibě nesené, o čemž pojednává jedna z básní již zmiňované *Piviády*: „Kdyby se tak

---

20 J. NERUDA. *Drobné klepy I.*, s. 138.

21 L. QUIS. *Vzpomínky ze staré Prahy*. Praha 1984, s. 116.

22 tamtéž., s. 145.

23 J. NERUDA. *Česká společnost II.*, s. 561.

24 K. ALTMAN. *Zlatá doba štamgastů pražských hospod*, s. 26.

25 tamtéž

26 L. QUIS. *Vzpomínky ze staré Prahy.*, s. 107.

rozpomněl a pil někde jinde, spolek by tím utrpěl, kdyby nám dal kvinde.“²⁷ Především menší hostince, dle Nerudových slov, pak plnily funkci jakéhosi rodinného kruhu.²⁸ Kruhu, kde se všichni dobře znají, jehož osazenstvo se nemění a prakticky denně se pravidelně schází. V sousedských podnicích se dokonce mohla vytvořit určitá malá sociální skupina, která se často vyznačovala uzavřeností, a cizí člověk mohl působit dosti nepatřičně, jako nějaký vetřelec. Osazenstvo běžně tvořili sousedé, tedy lidé, kteří se dobře znali a potkávali každý den nejenom v hospodě. Prostředí a lidé se roky mnohde zřejmě vůbec neměnili a jakákoliv sebemenší změna byla považována za nelibou a nežádoucí. Patrně ani témata hovoru se neměnili, což ale můžeme se zajímavostí pozorovati prakticky dodnes. Základní hospodská témata zůstávají neměnná, opakující, jaksi dogmatická a filozofická síla myšlenek se prohlubuje s každým novým půllitrem piva. Podobně uzavřené skupiny se pro Nerudu stávaly vděčnou inspirací pro tvorbu fejetonů i beletrie.

Vraťme se ale opět k samotným štamgastům. Štamgast byl z pohledu sklepníka a hostinského vážený host, který si svoji pozici dlouho dobýval a jeho status mu následně v hospodě zajišťoval jakýsi rodinný přístup a jistá privilegia. Proto také někteří vypočítaví návštěvníci svoje štamgastenství předstírali a do hospody přestali chodit, až když dlužili značnou sumu.²⁹ Mezi tato privilegia můžeme řadit vlastní místo na sezení, na které si nikdo jiný neodvážil sednout. Podobné stálé místo měl v hostincích i sám Neruda. Jak nám dosvědčuje Quis, Neruda měl v oblibě místo v čele stolu, obrácené ku vchodu. Toto místo si pak vybíral i v dalších hostincích, které navštěvoval a „tento zvyk vždy býval respektován jeho společností.“³⁰ Dalším štamgastským benefitem mohlo být čepování piva do vlastní speciální sklenice, většinou se jménem na víčku (bylo by zajisté zajímavé zkoumat proč praktická víčka z půllitrů vymizely). Stát se štamgastem tudíž zajisté bylo otázkou určité prestiže a společenského postavení spojeného s úctou. Můžeme tak pozorovat výraznou změnu konotace u slova „štamgast“. To je dnes vnímáno spíše hanlivě jako označení pro alkoholika, nevalného společenského postavení, vysedávajícího v hospodě každý den, člověka hodného leda tak opovržení.

---

27 sb. *Hospody a pivo v české společnosti*. Z. VASILEJOVÁ. „Piviáda“ jako dobová výpověď o pití piva v Čechách, s. 74.

28 J. NERUDA. *Drobné klepy I.*, s. 261.

29 K. ALTMAN. *Zlatá doba štamgastů pražských hospod*, s. 26.

30 L. QUIS. *Vzpomínky ze staré Prahy*, s. 107.

V Nerudově tvorbě pojednávající o hospodském prostředí se hojně vyskytují postavy sklepníků a hostinských, tedy lidí profesí spjatých s řízením a chodem celého hospodského zařízení. Když se zaměříme na slovo sklepník, zjistíme, že dnes má většina lidí tento výraz většinou spojený s někým, kdo se zabývá vínem. V devatenáctém století však sklepníka chápeme jako dnešního číšníka. Někoho, kdo nosí jídlo, obsluhuje a má na starosti nápoje i potraviny uložené ve sklepě. Odtud zřejmě tedy vede etymologická cesta k samotnému slovu. Sklepník byl najatý hostinským, tudíž byl jeho podřízeným přijímající rozkazy (hosty byl sklepník přivolán „klepáním“). Být sklepníkem pravděpodobně ve většině případů znamenalo (zvláště pak v malých hospůdkách) tvrdě pracovat za málo peněz a vykonávat povolání nevalné prestiže a úrovně.

Zcela jinému postavení se těšil hostinský, jinými slovy krčmář, zpravidla muž, který byl majitelem nebo pronajímatelem podniku. Jak již bylo zmíněno, hostinský sklepníky řídil, rozkazoval jim a byl svrchovaným pánem celého zařízení. Hostinský musel umět zachovávat vážnost a důstojnost pána podniku a zároveň věděl, že hosta potřebuje, a proto si jej nechtěl pohněvat či zneprátnit, aby nezačal chodit jinam.³¹ Měl proto kromě řízení podniku na starosti komunikaci s hosty. Obcházel je, přisedal k nim, rozprávěl s nimi a tím jim projevoval úctu a váženost. Pokud by tak neudělal, zejména u stalých hostů by to mohlo vyvolat pohoršení a od hostinského by to mohli brát jako neúctu a neslušnost. „Hostimil“ (Nerudův výraz) měl tak hosty často „na starosti“ a mohli bychom ho s nadsázkou nazvat jako jakéhosi hospodského animátora a baviče. Komunikace mezi hospodským a hostem je v Nerudově prozaickém i žurnalistickém díle několikrát vykreslena, o tom však později. Jak již bylo řečeno, povolání hostinského vykonávali zpravidla muži, naproti tomu se ovšem vedle sklepníků běžně objevovaly i sklepnice. Sám Neruda měl sklepnice v oblibě a několikrát na ně nostalgicky vzpomíná ve svých fejetonech.

Pokud se ovšem ženy nevěnovaly povolání sklepnice, byla jejich návštěva hospodských zařízení omezena. Ve druhé polovině 19. století chodily mladé ženy z nižších a středních společenských vrstev do hostinců hlavně o sobotních a nedělních večerech, kdy se tam tancovalo. Dámy tak sice mohly přijít za zábavou, nebylo ale

---

31 K. ALTMAN. *Zlatá doba štangastů pražských hospod*, s. 145.

běžné, aby zasedly ke stolu, pily a rozmlouvaly.³² Samozřejmě existovalo mnoho výjimek, zejména v lidových hostincích. V Nerudově publicistické tvorbě najdeme mnoho příkladů ženských návštěvnic hospod a někdy měly dámy na taneční zábavy dokonce vstup „fraj“.³³ Hostinec tedy někdy nenabízel jen samotné pití alkoholických nápojů, ale i určitý druh zábavy. Kromě zmiňovaného tance a muziky byly běžné karty a kulečnick, se kterými se v Nerudově tvorbě také setkáváme. Koncem osmdesátých let autor „oznamuje novou zábavu pro Prahu, která kvete ve Vídni“. Onou zábavou byly kostky.³⁴ O popularitě podobné hospodské zábavy svědčí také Nerudův obrázek *Při karbanu*.

Hospody, její osazenstvo a sociální funkce prošly od druhé poloviny devatenáctého století v lecčem obrovskou změnou. Snažil jsem se proto v předchozích odstavcích stručně a jasně nastínit, jak vypadal hostinec za doby Nerudova života, odhalit příčiny jeho společenského významu a pomoci tak dokreslit další kapitoly této práce. Ve spoustě věcí se ovšem hostince nezměnily vůbec, a tak mnoho Nerudových postřehů, ať již kritických, nebo pochvalných, můžeme vztahovat i na dnešní hospodský život a jeho dlouhodobý vliv na českou společnost.

---

32 tamtéž, s. 40.

33 J. NERUDA. *Drobné klepy I.*, s. 143.

34 J. NERUDA. *Drobné klepy III.* Praha 1962, s. 347.

2 Vymezení a charakteristika zkoumané oblasti

Pokud bychom měli určit v jaké oblasti Nerudovy tvorby se hospodská a pivní tematika objevuje nejčastěji, byly by to pochopitelně fejetony. V průběhu takřka třicetileté novinářské kariéry jich autor vytvořil úctyhodné množství. Fejeton, který dále v této práci budeme chápat jako „svěbytný žánr umělecké publicistiky“³⁵, se od šedesátých let devatenáctého století začal stále více objevovat a rozvíjet. V českém prostředí se v této době počal výrazněji formovat „jako progresivní způsob literární komunikace, jako žánr, nesoucí typické znaky moderní doby.“³⁶ Právě Neruda byl nejvýraznější postavou, která stála za rozmachem českého fejetonu. Považoval ho za důležitou součást krásné literatury a ohebný útvar, jenž dokáže udržet krok s měnící se dobou.³⁷

Fejetonista Neruda zpracoval širokou škálu témat, z nichž se mnohá v průběhu let opakují. Kromě zcela dominantní masy fejetonů politických můžeme nalézt cyklicky se vracející fejetony o tradičních událostech (masopust, posvícení) či fejetony o společensky vděčných tématech (počasí, móda). Nerudovy fejetony jsou ovšem velice často polytematické i jako jednotliviny, což se v praxi znamená, že autor v jediném fejetonu „přeskakuje“ z jednoho tématu na druhé. Pregnantně se k tomu vyjadřuje Dalibor Tureček, který píše, že hlavním principem kompozice Nerudova fejetonu přestala být kauzální či logická souvztažnost a vytvářel se stále větší prostor pro asociaci.³⁸ V menší míře se objevují také fejetony monotematické, které bývají výrazněji úvahové.

Jedinečnou se stala Nerudova komunikace se čtenářem především pak prostřednictvím fiktivního dialogu. „Fejeton vykrytalizoval v pestrou mozaiku nejrůznějších autorských stylizací, způsobů navazování kontaktu se čtenářem, autorských postojů, text bez zevrubněji připravovaného přechodu náhle kolísal mezi vážností a ironií či satirou.“³⁹ Nerudovy fejetony, psané nejprve do *Času* a *Hlasu* a poté

---

35 D. TUREČEK. *Fejeton Jana Nerudy*. Praha 2007, s. 9.

36 tamtéž, s. 53.

37 D. MOCNÁ. *Záludný svět Povídek malostranských*. Praha 2012, s. 22.

38 D. TUREČEK. *Fejeton Jana Nerudy*. s. 108.

39 tamtéž, s. 117.

dlouhá léta do *Národních listů*, se již v raných sedmdesátých letech staly fenoménem a jejich autor celebritou české žurnalistiky (což Nerudovi přineslo i mnoho nepřátel). Popularita fejetonů Nerudu vedla ke knižnímu vydávání těch nejlepších, což podle Dagmar Mocné lze považovat za průlomový krok, kterým „fejetony zrovnoprávnil s romány či básnickými sbírkami.“⁴⁰ Nutno ovšem dodat, že možná větší radost než sám autor měl nakladatel Ferdinand Dattel, který na Nerudu ohledně knižního vydání fejetonů tlačil.⁴¹ Pro naše hospodské zkoumání jsou ale stěžejní kompletní vydání Nerudových fejetonů, uspořádané a vydané až dlouho po jeho smrti v druhé polovině 20. století, a to svazky *Česká společnost I-V* a zejména pak *Drobné klepy I-VI*. Z výběrů vydaných ještě za Nerudova života jsou pro nás podstatné *Žerty, hravé i dravé* a *Pražské obrázky* (součástí *Studií, krátkých a kratších I.*) Jak napovídá název posledně jmenované publikace, Nerudova novinářská práce se neomezovala pouze na fejetony. Monotematické studie, které se od jeho fejetonů liší především pečlivým zkoumáním tématu a zevrubným popisem, nenajdeme ovšem pouze ve *Studiích, krátkých a kratších*, ale i ve svazcích *Drobné klepy*. Studie poučují, ale také baví nebo komunikují se čtenářem, čímž se mnohdy fejetonům naopak přibližují. Několik studií autor vyhradil také hospodám.

Oblast Nerudovy krásné prózy, jež je mnohem užší než práce novinářská, nám také nabízí množství hospodských motivů. Je ovšem třeba se zastavit u nejednoznačného zařazení *Trhanů*, z hlediska našeho tématu důležitých, a rozhodnout, zda je řadit do Nerudovy publicistiky, nebo do beletrie vedle notoricky známých *Arabesek a Povídek malostranských*, které podobně jako *Trhani* vyšly prvně v časopisech, ale dnes je považujeme spíš za povídkovou prózu. Rozlišujeme totiž původní časopisecké *Trhany* z konce šedesátých let a poté jejich pozdější rozšíření a knižní vydání (součástí *Studií, krátkých a kratších I.*). V „nedokončené“ původní verzi sice nacházíme scénicky rozvedené situace, ale chybí v ní kontinuita osob a dění. Logika textu je především výkladová, nikoliv narativní.⁴² To se ovšem v roce 1876 mění beletrizujícím dopsáním s hlavní postavou Komárkem, které má de facto velmi blízko k některé z *Arabesek*.⁴³ Z dokončených *Trhanů* se tak slovy Jaroslavy Janáčkové stává

---

40 D. MOCNÁ. *Záludný svět Povídek malostranských*, s. 22.

41 D. TUREČEK. *Fejeton Jana Nerudy*, s. 144.

42 D. MOCNÁ. *Záludný svět Povídek malostranských*, s. 28.

43 A. HAMAN. *Neruda prozaik*. Praha 1968, s. 101.

„fejetonistická novela“.⁴⁴ Přestože Neruda kompletní *Trhany* zařadil mezi *Studie, krátké a kratší* a pravděpodobně je tak vnímal více jako publicistiku než beletrii, budeme je v této práci, vzhledem k ucelenosti textu a zcela jednoznačným znakům krásné literatury, řadit mezi Nerudova beletristická díla.

Co se týče Nerudovy poezie, je pro naše bádání okrajová, neznamená to ale, že bychom u autora básně týkající se hospod a piva nenašli (později budou také zmíněny). Veskrze to však jsou ojedinělé případy, zejména z Nerudových fejetonů, které dokresloval svými krátkými, vtipnými verši. Nejedná se tak o poezii z Nerudových vysoce ceněných sbírek nesporné umělecké hodnoty.

Jak již bylo řečeno, Nerudovy fejetony chápeme jako umělecký žánr, který tak zákonitě nese estetickou funkci. Fejetony, jenž pojednávají o hospodách či pivu, nejsou výjimkou. Ani pro čtenáře, který má znalost dobových skutečností, není snadné odlišit, kde začíná a končí Nerudova parodie či mystifikace. V oblasti krásné prózy se autor často uchyluje k matoucí autostylizaci, kterou máme mnohdy tendenci ztotožňovat s jeho historickým subjektem. Když k tomu připočteme fakt, že se Nerudova beletrie skládá takřka výhradně z krátkého žánru povídky, často velice blízké jeho „vyprávěcím“ fejetonům, může nám Nerudova krásná próza splývat s jeho publicistickou tvorbou. Jak se navíc ukázalo na příkladu *Trhanů*, zařazení k jednomu či druhému někdy není vůbec jednoznačné. Jinak řečeno je tak nezřídka velice obtížné oddělit fikční text od nefikčního. Slovy F. X. Šaldy „vésti přesnou hranici mezi jeho povídkami a fejetony je velmi nesnadné; obojí genre míší velmi často sám Neruda: obojí mívá stejný zdroj inspirační.“⁴⁵ My se však v dalších kapitolách práce tyto dvě oblasti Nerudovy tvorby pokusíme neslučovat, ba je naopak držet odděleně a případně mezi nimi ukázat rozdíly. Vycházíme při jejich oddělení především (vyjma *Trhanů*) z vlastní autorovy preference. V našem hospodském zkoumání tak budeme v kapitolách postupovat od publicistické oblasti k oblasti krásné prózy.

Na začátku této kapitoly jsme vymezili nejzákladnější znaky Nerudova fejetonu. Po vzoru prací Aleše Hamana a Dalibora Turečka, kteří se obšírně zabývali vývojem Nerudova fejetonu, bychom se mohli pokusit sledovat vývoj hospodského motivu a tématu, a to nejen v publicistice, ale i beletrii. Avšak vzhledem k tomu, že je téma naší

---

44 J. JANÁČKOVÁ. *Stoletou alejí*. Praha 1985, s. 96.

45 F. X. ŠALDA. *Předmluva v Žerty, hravé i dravé*, s. 16.

práce poměrně úzké a Nerudův přístup k hospodám dosti konzistentní, rozhodli jsme se tento směr zkoumání opustit. Časové kritérium budeme zohledňovat okrajově, důležité pro nás je pro případné dokreslení kulturně-historických skutečností.

Naše zkoumání se soustředí na hledání hospodských motivů a témat s ohledem na jejich frekvenci. Ačkoliv se některé objevují ojediněle, větší část se určitým způsobem opakuje, a tudíž také modifikuje. Důležité je rovněž nalezení kontextů, při kterých Neruda podobných motivů využíval a jakých tím dosahoval cílů. V publicistice je podstatné zohlednit faktor aktuálnosti, v případě beletrie smysl hospodského výjevu v celku dané prózy. Z toho plyne, že nás zajímají zejména funkce, které hospoda a pivo v Nerudově díle plní. Shledali jsme tři dominantní funkce, a to komickou, melancholickou a svědeckou. Další kapitoly práce se těmito funkcemi jednotlivě zabývají. Je však nutno poznamenat, že se rozhodně nejedná o kategorie jednoznačné, a přestože jde o kategorie velice široké, funkce se v mnohých případech navzájem prolínají. Rovněž je velká část motivů uplatněna pro více funkcí, někdy dokonce v rámci jediného textu.

Interpretace Nerudovy hospody je v mnohých případech složitá, především pak ale existuje minimum prací, jež by se jí zabývalo. Naším dalším cílem je také proto vytvořit „sběrnou“ práci, která zejména v množství neznámých fejetonů ukáže rozmanité podoby Nerudova hospodského zobrazení. Právě snaha o úplnost těchto zobrazení a charakter autorových fejetonů, kde často dochází k přelévání se z jedné výrazové polohy do druhé, u některých textů znamená jistou disproporci v případě jejich kategorizace.

3 Hospoda komická

Hospoda plnící funkci komickou je pro Nerudovu tvorbu zcela stěžejní. Neruda, i v tak úzkém tematickém záběru, dokázal obsáhnout rozmanité podoby komiky. Komická rozličnost těchto textů mnohdy znamená problém s jejich jednoznačným funkčním zařazením. Ve své tragikomické podobě hospodské motivy oscilují mezi funkcí komickou a melancholickou. Komiku v podobě občasných humorných poznámek ovšem nalezneme také ve funkci svědecké. Narozdíl od funkce komické zde však tyto poznámky pouze zpestřují populárně-naučné a vzpomínkové texty. Tato kapitola si proto klade za cíl postihnout zejména ty případy, kde komická funkce dominuje. Komiku v Nerudových textech ovšem nemůžeme ohraničit pouze funkcí komickou, naopak si je třeba uvědomit její přítomnost i v dalších typech textů.

3.1 V publicistice

Jak je dobře známo, Neruda si vydobyl popularitu svojí novinářskou prací mnohem dříve než svojí beletrií a poezií. Břitká komika, v mnohých případech nadčasová, je jedním z hlavních atributů autorovy fejetonistické tvorby a také jedním z ústředních pilířů jeho dobové popularity. Jak již bylo řečeno, v Nerudových fejetonech můžeme nalézt množství různorodých podob komiky. Autorův publicistický humor má v širším měřítku rozmanité cíle, od nevinných pošádlení po tvrdé politizující direkty, a jinak tomu není ani v našem úzkém hospodském záběru. Neruda po celý život zůstal ironickým kritikem politického dění a nedá se u něj pozorovat nějaký trvalejší ústup k nekonfliktním tématům nebo dokonce období, kdy by se politice zcela vyhýbal. To ovšem neznamená, že by se nekonfliktním, zábavným tématům nevěnoval, ba právě naopak jim věnoval značnou pozornost. Proto také v souvislosti s našimi hospodskými fejetony můžeme rovněž nalézt humor apolitický, hravý, jenž směřuje na hospodu jakožto dobový fenomén a oblíbené místo samotného autora.

Zaměříme se prvně na politickou a společenskou kritiku v rámci hospodské komiky. Neruda ve svých fejetonech hojně reagoval komickým způsobem na aktuální společenskou či politickou situaci a její změny, ať již nicotného rázu, nebo značné

důležitosti. Ve většině případů autor politické narážky balí do polytematické podoby svých fejetonů, které tak jako celek mohou působit poměrně neškodně. Neruda ovšem v rámci těchto fejetonů jakoby mimoděk pár větami sžíravě zhodnotí aktuální politické dění a později se k němu už nevrací ani na něj neodkazuje.

Samotný motiv hospody v některých případech fejetonistovi posloužil ke komickým narážkám na současnou politickou situaci. K takovým případům patří například fejeton, který se objevuje po neúspěšném rakousko-českém vyrovnání a Neruda v něm operuje s tím, že by se konečně rád s někým „vyrovnal“: „Tuze rád bych se vyrovnal ale už nějak pořádně! Vyrovnávám se sice často, každý den několikrát se sklepníkem, tak obden s nějakým hrubiánem, větším či menším, než jsem sám.“ Autor pak dále popisuje své netrpělivé čekání na to, až bude ohledně „vyrovnání“ osloven a vysvětluje, jak by si takový rozhovor s „německým vůdcem“ představoval: „Prosím jich, jsou voni pan X.? Nu to mne těší! Já jsem jedním z německých vůdců, rád bych se taky s nějakým Čechem vyrovnal. Jdou se mnou k Chlumeckému - nebo snad radši pijou pivo? - voni čtveráku, já znám jejich národní pověst českou, že v svatvečer chmel nasazuje dvanáct pupenců, což znamená českou žízeň po pivě ve všech dvanácti měsících- hehehe! - znám je jejich kulturu což? - nu zavěsejí se, však my se vyrovnáme.“⁴⁶

Poměrně často můžeme narazit na fejetony, kde hospody a pivo více či méně přímo souvisí se samotným dobovým stavem společnosti a politickým děním. Neruda především v souvislosti s hospodami kritizoval letargii a „nemohoucnost“ české společnosti, zejména pak v sedmdesátých letech. Pro tuto „nemohoucnost“ znamenaly hostince živnou půdu. Například na zdoluhavé stavení Národního divadla v roce 1876 reagoval: „Zemské divadlo opanuje český svět pražský zas aspoň na půl roku výhradně. Dialog, skutečně mluvený za posledních dnů na ulici pražské mezi mlado- a staročechem. Mladočech: Tedy jste se svým divadlem už hotovi? Vždyť jste řekli, že si vystavíte pro zimu nějaký kamenný truc! Staročech: Řekli, když ale – Mladočech: Nebudete tedy hrát? Staročech: Ó budem! Mladočech: A co a kde? Staročech: V hospodách karty.“⁴⁷ O pár let později Neruda v kontextu zprávy, že pivo je dobré na hašení ohně napsal: „A teď se například lidstvo opět diví zprávě, že kdesi prý uhasili

---

46 J. NERUDA. *Drobné klepy II*, s. 100.

47 J. NERUDA. *Drobné klepy III*, s. 126.

hořící petrolej pivem. Jmenují pivo proto zcela doopravdy ‚novým svým hasičským prostředkem‘. Nový prostředek - člověk by se dal do křečovitého smíchu! Zeptejte se kteréhokoliv ponocného, hlupci! Pivo už uhasilo zcela jiné věci než trochu mizerného petroleje. Uhasilo už i nejplamenější básnické talenty, nejohnivější nadšení pro umění, pro vlast.⁴⁸ Úryvek tak může dobře ilustrovat Nerudovo uvědomění ohledně jeho milovaného piva jako ‚zhoubného národního nápoje‘. Ono uvědomění a v první kapitole zmiňovaný ambivalentní vztah k hospodám a pivu lze ukázat i na fejetonu, ve kterém píše o světovém technickém pokroku, na němž se Češi podílejí novými pivními tlakostrojmi: ‚Od nějakých patnácti let vynalézá neúnavný český duch pořád a pořád samé tlakostroje pivní. Je to až zázračné! Už jich vynalezl 92 a všechny jsou zaneseny v knize rakouských privilejí, v rejstrech obchodních úřadů našich! Svět se nám obdivuje-lidstvo trne. Copak řekne teprve lidstvo, až český duch bude mít pivních tlakostrojů celé sto! A on je bude mít, tak jako že tady - Jen jestli setrvá v započatém směru svém krásném, jestli se nechá něčím ještě v nejposlednějším okamžiku svést na scestí kluzké! S upřímných strachem proto hledívám na vše, co zdá se nasvědčovat, že český duch se snad již rozptyluje, že věnuje teď pozornost i věcem jiným, méně důležitým.⁴⁹ Neruda si byl dobře vědom ‚české pivní zahleděnosti‘, což dosvědčuje i závěrečné těžce ironické souvětí fejetonu: ‚Český duch může sice načas bloudit, rozmach mohutného jeho křídla může ho zanést někdy třeba až na kraj světa, ale k pivu vrátí on se najisto vždycky zase!⁵⁰ Neruda tak ze zdánlivě banálních informací o hašení pivem či pivními tlakostrojmi buduje hořké úvahy o národním ‚pivním‘ charakteru.

Tragikomicky působí báseň z druhé poloviny osmdesátých let, tedy z pozdního období autorovy tvorby, která národní osud opět spojuje s hospodou. Neruda ji uvedl jako ‚malou baladu‘ v rámci fejetonu, jenž se věnuje převážně pivu. Báseň pojednává o cizinci, který přijde do Čech a diví se místním bujarým oslavám, proto se na příčinu oslav odhodlá zeptat: ‚,Snad olympickou hru váš slavný rod, že orlem vznes se nade chrámem věd? Či srazili jste nepřítel k zemi, že radost bouřnými vře peřejemi?‘ – ‚Ach ne- toť pohřeb, co zde vidí pán! Zvyk staročeský takto vede nás, že sotva mrtvý do truhly je dán a sotva dozní nad ním ‚Animas‘, my hupky ze hřbitova do hospody na taneček a resolečné hody.‘ ‚A na čí tryznu jsem to přišel sem?‘ – ‚Ach – český národ

---

48 J. NERUDA. *Drobné klepy IV*, s. 120.

49 J. NERUDA. *Drobné klepy V*, s. 405.

50 tamtéž, s. 406.

vznes se v říši duh! Však trpěl dlouho – buď mu lehká zem – ‘ ,Jak? Český národ? A co vy – probůh!?’ ,My synové- juchjuch! Vždyť zříš, že dbáme a – jak jen můžem – národ pohřbíváme!’⁵¹ Výmluvná je zajisté také autorova parodie národní hymny, kde domov nachází tam, „kde pivovary strmí.“⁵²

V roce 1866 v době prusko-rakouské války, napsal Neruda fejeton *Hostinec „U Modrého nebe“*. Jedná se o lehce humorný monotematický text, kde se fejetonista invektivám vyhýbá, přestože se jedná o téma, které by mohlo být potencionálně politicky provokativní (zvláště během války, kterou monarchie prohrává). Fejeton totiž pojednává o polní vojenské kuchyni, jež je označena jako „Hostinec U Modrého nebe“ a vykreslena jako fungující romantický hostinec: „Firma ta není sice nova, hostinec náš stojí ale přec teprv nedávno, teprv od té doby, co lid válečný jde onou silnicí sem a tam, a proto je hostinec postaven nepříliš daleko od cesty a jen trochu stranou. Klenba jeho je vyšší než v kterékoli jiné restauraci, několikrát denně mění skvosty své...“ „...Podlaha je měkka. na tři strany jsou stěny ozdobeny nejrozkošnějšími krajinami, přirozenějšími než jak je Rousseau nebo Flamm namalovati dovede.“⁵³ Neruda rozhodně nemohl z důvodu válečné cenzury válku otevřeně kritizovat či zesměšňovat. Idylické vykreslení polní kuchyně mu však pravděpodobně zakázáno být nemohlo, přestože působí značně ironicky.

Rozdělení Nerudových fejetonů apolitických, kde komika vychází především z pozorování a proměn samotného hospodského mikrosvěta, není nikterak snadné. Ačkoliv mluvíme o fejetonech apolitických, lze kritický společensko-politický podtext nalézt v některých případech i v nich. Autor totiž politické a společenské narážky občas vloží i do textů, které primárně míří na něco jiného. Apolitické hospodské fejetony jsou kompozičně častěji monotematické, stále ovšem převažuje především polytematická podoba textů, kde se hospodský motiv objevuje v sousedství mnoha dalších rozličných motivů. U těchto fejetonů můžeme rozlišit humorné reakce na aktuální hospodské problémy a pak absurdní a nadčasová hospodská vylepšení, která povětšinou souvisí s autorovými oblíbenými hospodskými motivy.

---

51 J. NERUDA. *Česká společnost V*, s. 201.

52 J. NERUDA. *Mezi Křeny: Kde domov můj, varianty a parafráze*. Praha, 2004, s.68.

53 J. NERUDA. *Česká společnost II*, s. 48.

Mezi tyto oblíbené motivy, jež jsou následně různě komicky rozvíjeny řadíme i vykonavatele určitých profesí (např. služky). Mezi povolání, ke kterým se autor opakovaně vracel, patřili i hospodští, sklepníci a sládci. Tyto profese, s pivem a hospodami pevně spojené, se stávaly opakovaně cílem Nerudova vtipkování.

Jeden z Nerudových fejetonů z osmdesátých let pojednává o vlivu Měsíce, Slunce a planet na tekutiny, Neruda se táže, proč nemají vliv také na pivo: „Zdvihnou-li okeán, proč by nezdvihly ležák?“ „Budeme smít nadál být nespravedliví k hospodským?, ptá se Neruda a uvádí příklad z budoucí praxe: „Pane hospodský, – copak je to ke všem hromům!?! Vždyť je to pivo dnes už zase jako bota!“ „Měsíc je nad rovníkem, pane Novotný,“⁵⁴ odvětví hostinský. Velice blízko Nerudově umělecké próze je fejeton *Facka u Kominíčku*, který nemá onu zmíněnou, typickou asociační podobu a celý „arabeskovým“ stylem pojednává o hospodském Kominíčkoví. Ten má ve své hospůdce vyhlášené pivo, ale od „jistého tragického případu v rodině se stal podivínem.“⁵⁵ Každý večer ve svém podniku striktně zavírá o půl desáté a nelibě nese přítomnost hostů, protože mu chtějí „odnést jeho dobré pivo“. Proto je nejspokojenější, když v hostinci nikdo není. Když však návštěvníci začnou přicházet, pan Kominíček odsuzuje jejich přílišnou konzumaci piva: „U nás není žádná hospoda u nás je apatyka!“ „Pět holeb! A z toho člověka se má stát po smrti také anděl?“⁵⁶ Osudného dne, kdy si hosté vychutnávají znamenité plzeňské se opět blíží k pravidelné zavírací hodině a hostinský už odmítá dále nalévat. Jistý host „teprv před čtvrt hodinou přišel s chotí z divadla“ a žádá sklepníka alespoň o jednu holbu. Se stejnou prosbou se na sklepníka začnou obracet i další návštěvníci hostince. Sklepník se vrací se vzkazem pana Kominíčka, „že nedostanou nic“ a „že dámy nepotřebují dlouho sedět v hostinci, že prý nemají tam ani chodit.“⁵⁷ Dojde k hádce a následné šarvátce, při které hospodský utrží od jednoho z hostů facku. V důsledku toho Kominíček svůj hostinec zavírá a Nerudovi a dalším milovníkům jeho piva nezbyvá než nad ztrátou hostince truchlit. Znalci Divadla Járy Cimrmana nemůže uniknout jistá podobnost hostinských s hrou *Hospoda Na mýtince*.

---

54 J. NERUDA. *Drobné klepy V*. Praha 1969, s. 430.

55 J. NERUDA. *Drobné klepy II*. Praha 1959. s. 323.

56 tamtéž, s. 324.

57 tamtéž, s. 325.

Vraťme se ale opět k Nerudovým fejetonům. Autor v jednom z nich hořekuje nad výstavou pražských hostinských, „kteří nepoužili výstavu k praničemu nežli ku oslavě vlastního svého jména,“ a pozastavuje se nad sebestředností štítů jejich hospod. Neruda pro ně navrhuje rozmanité spektrum jiných štítů a ke konci se rozčiluje: „Ani jediný ale z nás proslulých pražských jedlíků hospodských, ani jediný z nás pijáků řádných, nás předních podpor veškeré živnosti hostinské nebyl vyznamenán medailí, všechno si to nechali páni vystavovatelé sami!“⁵⁸ Na úryvku lze ilustrovat případ, kdy fejtonista zmiňované rozvádění absurdních nápadů kombinuje s reakcí na dobové hospodské fungování. V hospodsky bohatém fejtonu z konce osmdesátých let, se Neruda vyznává, že „nemiluje hostinských“. „Neumějíť ničeho ti páni ‚hostimilové‘ pražští! Pořád ‚na tom fleku zde‘. Žádný pokrok, ani žádná touha po něm!“⁵⁹ Proto pro ně fejtonista navrhuje inzeráty na jejich podniky: „Miluju Tě, národe český, národe slávy! Těžká tě po věky arci stíhala pohroma, Tvůj duch poklesl, svaly Tvoje zchably. Avšak nezoufej! Nová sláva, větší té předešlé, nová nesmrtelnost, delší než ta první, Tě očekává. Již nadešel zase Tvůj den, Tvůj nový velký den – Tvá hlava se vzpřímí, Tvé svaly se zocelí – já otvírám Ti již brány budoucnosti Tvé, ke mně přijď v úterý a v sobotu, kdy vařím sílivý knedlík špekový, ke mně v pátek, kdy polévku rybí i čerstvé vltavské kapry, ke mně....atd.“ Inzerát opět zřetelně míří na onu českou, přízemní „hospodskou jistotu“, a také, v rámci Nerudových komických inovací, můžeme nalézt ironizaci dobové politické rétoriky, která naříkala na minulost a slibovala zářnou budoucnost. Další inzeráty pak chtějí pitím piva například uchránit společnost před „miliardami bakterií ve vodě pitné“ nebo pomoci hostovi při nabytí „spadlého břicha ze dlouhé zimy“.⁶⁰

Tentýž fejton, plný komických vylepšení a nápadů, nám může posloužit jako přechod z profese hospodských na sklepníky. Pro ty zde Neruda navrhuje „sklepnické akademie“. V nich by například probíhala výuka předmětů jako „unést velký táč s jídlem na vztyčených pěti prstech“, „zavlát a zatočit malebně servietou“ nebo „vyhazovat hosta“⁶¹ Stojí za povšimnutí, že ani ne za rok autor „sklepnické akademie“ pro fejton využívá znovu. Přidává i další předměty, které by se měly vyučovat jako

---

58 J. NERUDA. *Drobné klepy V*, s. 452- 456.

59 J. NERUDA. *Česká společnost V*. Praha 1971, s. 228.

60 tamtéž, s. 229.

61 tamtéž, s. 228

například „mlčení v řeči české, německé, ruské, francouzské a anglické, což je u číšníka ještě mnohem hezčí nežli všechny řeči“ nebo „ ,psychologie‘ – aby číšník ihned uhod, mnoho-li má který host v kapse“. Dále Neruda zdůrazňuje důležitost předmětu „vyhazování hostů“ a přidává „historku“ o sklepníku Francovi: „Kdysi se stalo, že mezi námi hosty objevil se člověk neomalený, nepříjemný, přímo protivný, člověk zkrátka ku vyhození ‚jakoby utvořený‘. I přitiskl tedy Franc zmíněnému člověku dlaně na obě uši a donesl ho takto za uši až ke dveřím a vyhodil ven. To bylo ukrutně krásné! Všichni jsme se obdivovali. Všichni jsme volali: ‚Brávo, Franc, brávo!‘ Franc měl arci velkou radost. Jenže ho naše pochvala drobátko zmátla. Stal se ctižádostivým. A vyhazoval nás hosty napotom častěj.“⁶²

Sklepníkům, sklepníciům a hostinským (i když z hlediska hostinských z předchozích řádků vyplývá spíše opak) Neruda několikrát ve svých fejetonech vyjádřil přízeň. Sympatie ke sládkům bychom ale hledali těžko. Sládky také, na rozdíl od hospodského personálu, najdeme jenom ve spojitosti s funkcí komickou. Nejedná se přitom o narážky nikterak umírněné, Neruda nešetřil bohaté a ješitné sládky kritikou: „Tento týden zasadili pražští sládci na dům ‚U Koulů‘, Františku Ondřejovi Poupěti pamětní desku za to, že vynalezl reformu v pivě. Až některý sládek vynalezne vařit pivo dobré a laciné, zasadí mu zas vděčné obecenstvo pamětní desku.“⁶³ V podobném duchu vyznívá fejeton *Přáno po slavnosti pražských sládků*: sládci jsou namyšlení, „jako by byl každý z nich sám vynalezl to velké dobrodiní lidstva, jemuž se říká pivo!“⁶⁴ V prvně zmiňovaném fejetonu nechybí také zmínka o rvačce mezi hospodskými a sládky: „A na památku reformátora Poupěte seprali se sládci a hostinští hned mezi sebou. Hostinští řekli, že prý někteří sládci nedolívají jim sudy, - podvod. Sládkové na to odpověděli, že mnozí hostinští míchají do piva vodu, - krádež dobrého jména sládků, podvod obecenstva. Mnohý sládek má ale zároveň svůj hostinec. Platí-li u něho výčitky obě, mohu si pomyslet, jaký v jeho duši povstane vždycky rámus, když v ní najednou začne nadávat sládek hostinskému a hostinský sládkovi!“⁶⁵

V Nerudových fejetonech můžeme nalézt spoustu humorných postřehů o pivě, z nichž některé můžeme považovat za zcela aktuální, trápící i současného pivního

---

62 J. NERUDA. *Drobné klepy VI*, s. 48-47.

63 J. NERUDA. *Drobné klepy III*, s. 350.

64 J. NERUDA. *Drobné klepy IV*, s. 406.

65 J. NERUDA. *Drobné klepy III*, s. 351.

konzumenta. Ve známém fejetonu se autor, po vzoru „jistého moravského listu“ táže, „Proč jest pivní pěna bílá?“. Na tuto otázku nechal Neruda odpovídat své, podle všeho fiktivní, čtenáře, které za rozmanité odpovědi velice chválí. Kromě již citované ideologicky zabarvené odpovědi „o drahém vínu a laciném rovnostářském pivu“, zde můžeme nalézt odpovědi zcela chemicky pragmatické: „Poněvadž tam dávají kamenec a vitriol“, ale i odpovědi transcendentálního rázu, ironizující náboženskou agitaci: „Aby se v nás utvrdila mysl vpravdě křesťanská. Abychom věřili, byť šli naše hříchy až do krvava, že nahoře jednou přece se stanem bílí.“⁶⁶ Kromě jedinečných odpovědí zde můžeme pozorovat i domnělý kontakt se čtenářem. Neruda sice ve fejetonu, který tomuto předchází, své čtenáře žádá o příspěvky ohledně barvy pivní pěny, žádné takové však v jeho korespondenci nedohledáme. Vzhledem k jejich charakteru se tak dá usuzovat, že si je vymyslel zcela sám. Dobový přesah můžeme vidět i v Nerudově bonmotu o daních, do něhož nezapomněl zakomponovat pivo: „Ach ty nové daně, ta moderní rozkoš! Dnešní daně vaří se jako dnešní pivo: pivo na spodní kvasnice, daně na spodní lid.“⁶⁷ Jeden z raných fejetonů Neruda věnoval výrazu „slaměný vdovec“, který se mu nelíbí a navrhuje proto jiná pojmenování. Kromě „vdovce pro živé“ má další alternativu: „Případný je také jiný pražský výraz: „,holbičkář“, protože takový ,vdovec pro živé‘ po celý večer v hospodě říká: Ještě jednu – vždyť já jsem vdovec!“⁶⁸ „Holbičkář“ se ovšem především díky zrušení holby ve společnosti neuchytil a bohužel ani fejetonistův vlastní výraz „vdovec pro živé“ nezaznamenal většího úspěchu.

Neruda byl po celý svůj tvůrčí život kritikem sociální nerovnosti a chudoby. V kontextu hospodského prostředí se v publicistice i beletrii několikrát věnuje žebrákům, tulákům a jiným osobám, jež jsou chudobou postižené. Tato část jeho hospodské tvorby většinou patří do funkce melancholické a svědecké. Do *Pražských obrázků*, ve kterých najdeme rozsáhlý obrázek pražského žebráctva, ovšem autor zařadil také humornou stížnost na otravné žebráky v pražských hostincích: „Amerika má ,své‘ tažní mravence, kteří každou proputovanou krajinu zůstavují za sebou co ohryzlou kost, Afrika, Asie a jižní Evropa má ,své‘ kobylky – dle Dantena ,opancéřovaná armáda d’ablova‘ – pražské hospody mají své houfy žebráků – šťastná Amerika, šťastná Asie! Vyjma hostince největší, kde jsou portýrové, hole, množství sklepníků a jiné hrubosti, ostatní hostince

---

66 J. NERUDA. *Drobné klepy IV*, s. 195-198.

67 J. NERUDA. *Česká společnost IV*, s. 271.

68 J. NERUDA. *Drobné klepy V*, s. 187.

jsou jejich vandru dány v plén libovolný. Začnou se jimi proudit v poledne a končí pouť svou o půlnoci; plamen je nezastaví tekutina neumoří, ba učiní je ještě nesnesitelnějšími. Vchází do hostinců dveřmi, protože je to pohodlnější; kdyby ale nebylo dveří, vlezli by tam oknem nebo jinudy. Zkusí-li je hospodský vyhodit, brání se protivným skuhrotem, někdy i nadávkou, ba i pěstí; vyhodí-li je přec, přejdou domácí chodbou a vniknou druhými dveřmi, není-li těchto druhých dveří, nuže vejdou prvními dveřmi zas, nechají se vyhodit zas, až to konečně hospodského omrzí a on sobě pomyslí: „To by mně za to stálo, abych se kvůli hostům tahal s takovým chlapem!“ A chrání sebe i hodí jim své hosty co lahodnou kůstku“. Neruda tak žebráky v hospodách přirovnává k ničivému hmyzu a dokonce rozlišuje 14 typů hospodských žebráků jako například „representanta duševního proletariátu“ nebo „otce sedmi sirotků“.⁶⁹

Oblíbenou postavou Nerudovy publicistiky, ale i krásné literatury je student. „To bych nesmírně rád věděl, budou-li chodit nyní studenti do kaváren a hostinců, nebo nebudou-li. Strašná nejistota! Žaludek, dlouhá chvíle, touha po zábavě, zvědavost politických události žene ho neuvědomělého v nebezpečnou krajinu, ve které běločervená tabule naznačuje svůdnou propast. ‚Pojď, o pojď!‘ šveholí krásná víla kavárni a student polou je tahán a klesá půl. ‚Pamatuj na věčnost a státní zkoušku!‘ duní varhanním hlasem anděl Morgenpostu. Student zarazí patu mezi chodník a vozovou cestu. ‚Ej, ej! Jdi, holoušku, dopřej si! Rádi by tě umrtvili, – jsme jen jednou na světě, popřej sobě!‘ šelestí Národní listy. A student klopýtne kupředu,“⁷⁰ popisuje mladý fejetonista studentovo dilema do *Hlasu* v první polovině šedesátých let. Německý list *Morgenpost*, zde pravděpodobně autor s politicky podbarvenou ironií přirovnává k andělské čistotě a nevinnosti. V protikladu jsou pak Němci dehonestované *Národní listy*, jež kromě dalších špatností studenta svádí také ke kavárenské lenosti. O mnoho let později Neruda píše, že „mladík po obdržení vysvědčení ‚zralosti‘ neumí ani v kavárně dlužen zůstat a obdivuje profesory v jistém německém městečku, kteří pro žáky nejvyšších tříd zařídili při gymnasiu kasino: ‚Je to moudré: mladík si častým voláním na sklepníka sílí prsa, rozumným ‚zarážením sekyry‘ cvičí si svaly a naučí se vůbec něčemu praktickému pro život.“⁷¹

---

69 J. NERUDA. *Pražské obrázky*. Praha, 1954, s. 109- 112.

70 J. NERUDA. *Drobné klepy I*, s. 280.

71 J. NERUDA. *Česká společnost V*, s. 228.

Při přechodu k hospodským fejetonům, jež reagují zejména na aktuální hospodskou situaci si lze povšimnout, že Neruda se k některým „palčivým“ problémům rád vracel. Opakovaně se setkáváme ku příkladu s humornou kritikou mimopražských hostinců, jež souvisí především s autorovým oblíbeným tématem výletů do venkovských lokalit blízko Prahy. Tuto dobově oblíbenou letní aktivitu provozoval podle Quise velice rád i sám Neruda, než mu byla znemožněna vleklým churavěním. „Není místečka, chci říct hospůdky na silničních radiích kolem Prahy, kam by Pražané nešli hledat to, co by v Praze mohli laciněji a líp obdržeti,“ píše Neruda v létě 1867 v souvislosti s oblíbenými výlety a dodává: „Letos nesmí ani největší rozervanec hospodský sobě stěžovat, že nemá návštěvy; ba naopak, všichni hospodští sobě letošek libují, a jakmile zasvitne sváteční ráno, dají se se zbožnou myslí do křtění piva, věnují krásné hodiny ranní postupnému vzdělávání špatného ‚obyčejného‘ na duchaplný ‚ležák‘ a s křesťanskou opravdovostí brousí nůž o ucho hliněného krajáče, aby kuřatům a kachnám snadná byla cesta na lepší svět.“⁷² Ve stejném fejetonu, Neruda zprostředkuje příběh výletníka, který si přijel z Prahy užít „čistý vzduch a ticho přírody“, ale po chvíli se ušpiní a poštipají ho komáři a mravenci, po čemž se mu v přírodě již nadále nelíbí a utíká do místního hostince: „Ostatní část dne strávil jsem za restauračním stolem u společnosti jednoho zjevného ‚tajného‘, který mnoho se díval na mou čamaru, na mou sokolskou čapku, do očí se mně ale nepodíval, mnohou řeč sice zaplítal, každou větu zakončil povzbuzujícím ‚charašo‘, s ničím ale do konců nepřicházel. Dnes mně leží po tom venkovském ležáku jazyk jako v hlíně a budoucně půjdu na výlet leda do některé pražské pivnice, ležák je zde lepší a ‚tajných‘ mám zde také víc!“⁷³ Poměrně nečekaně se tak v tomto monotematickém fejetonu, jenž se až do svého závěru jeví zcela nepoliticky, objevuje politická narážka. Neruda v ní reflektuje napjatou společenskou situaci těsně po rakousko-uherském vyrovnání, která mimo jiné do českých hospod přivedla množství „tajných“.

Kritiky se venkovské hostincům dostalo ale i dvacet let poté (zajímavé je, že Neruda již delší dobu kvůli zdraví na výlety jezdit nemohl) avšak již bez politického podtextu: „Alespoň kdyby na tom nebezpečném venkově bylo všude dobré pivo!“

---

72 J. NERUDA. *Drobné klepy II*, s. 16.

73 tamtéž, s.17-18.

Konečně snad také nějaká dobrá zákuska k dobrému pivu tomu! Ale to bude letos zase nadávek a klení!⁷⁴ Nejkomičtější podobu má ovšem Nerudův fejeton z konce osmdesátých let, který celý pojednává o „bitvě“ pražských výletníků s venkovskými hostinci: „Husitská krev naše opět vzkypí a my vyrazíme z města ven do nového zápasu a boje! My víme již napřed, že ten boj náš je beznadějný, zápas že skončí zase jen porážkou naší; ale tím obdivuhodnější je statečná odvaha naše – svatý Ludvíku, ochraň všech, kterým hrozí kyselé pivo, svatý Brikcí, mocná ty záštito proti tvrdému bifstyku a bolení břicha z něho, stůj též při nás, klesající a hynoucí vzýváme a velebíme vás!“ Neruda zde tedy prezentuje výletníky jako chrabré bojovníky, kteří jdou do předem prohraného boje. Setkáváme se zde s komickou nadsázkou blízkou tradičnímu heroikomickému typu, který Neruda využívá také ve své beletrii (Ryšánek a Schlegl). Nepřítel je „výhodně rozložený po venkovských samotách i místech výletních“ a je si vědom, že mu stačí „válečné prostředky co nejjednodušší – trochu cichorie, kousek předního hovězího, trochu, mouky pšeničné smíšené se žitnou, trochu vody, pouhé jen vody, a pražské voje do večera utekou jistě, poraženy a rozptýleny, ve stavu zbědovaném až hrůza.“ Špatnou stravou a pitím zničené vojsko „ulehne znavené a ztloučené někde vedle plotu a čeká s toužebnou duší na zahvízdnutí lokomotivy nebo zazvonění parníku.“ Nakonec je ponížení dovršené, hostinským, který si vezme „značné výkupné“ a „posměšně řekne: ‚Raďte mne hodně brzy zase poctít!‘“. Neruda hořekuje, že hospodského pražský host skutečně poctí znovu, ale „jako vítěz se nevrací nikdy“, navíc se podobné „bitvy“ odehrávají ve všech venkovských hostincích kolem Prahy.⁷⁵ Autor se tak, jako v mnoha svých fejetonech, ztotožňuje s čtenářem, který prožívá stejná „utrpení“ jako on sám, což je důležitá součást jeho fejetonistické stylizace.

V Nerudových fejetonech se nezřídka najdou humorné reakce na aktuální změny, jež se bezprostředně dotýkají fungování hostinců. Tyto změny ovšem většinou nepřichází z „demokratického“ prostoru samotných hospod, ale naopak zvenčí, v podobě různých úředních nařízení. Zákonitě jsou tak v různé intenzitě nelibě neseny. Otázkou je, zda samotnému Nerudovi tyto změny vadily, nebo se pouze přizpůsoboval obecné nelibosti. Vzhledem k jeho pravidelným návštěvám hostinců se ho však některé tyto změny minimálně přímo dotýkaly.

---

74 J. NERUDA. *Česká společnost V*, s. 179.

75 J. NERUDA. *Drobné klepy V*, s. 438-440.

„Probírám se tedy notiční knížkou, nezaznamenal-li jsem si tento týden ještě nějakou událost světovou. Ano, ještě jednu, je čtyřnohá. Že se totiž nesmějí více psi brát do pražských hospod, pod pokutou sto zlatých. Právě jádro věci té včera našel naivní sklepník, když si vzhledem k nynější všeobecné prázdnotě těch pražských hospod zhluboka vzdychnul: „Tak! Teď sem pán nepřijde, protože nemůže se psem, a ten zas, že nemůže s pánem!“,⁷⁶ napsal Neruda k nařízení, které zakazovalo psy v hostincích. V podobném duchu si fejetonista všimnul informace o možném zrušení policejní hodiny: „Prý má býti zrušena policejní hodina; co by tomu řekli naši nebozí hospodští? Kdožpak by se pak ještě dlouho zdržel do noci v hostinci? Posud měla policejní hodina zvláštní půvab pro člověka, dráždilo jej to, aby se pohyboval (vlastně poseděl) až v nekrásnějších mezích policejního předpisu, a když vstoupila napomínající hlídka, potěšil se přesvědčením, že orgány bezpečnosti tak dopodrobna jej ošetřují. Cítil se býti důležitou osobností, když sklepník pány omlouval a hlídka odpověděla: „Však je známy, ty pány, jsou to každodenně titěž“⁷⁷

Nerudovi se na konci roku 1876 nelíbilo, že následujícím rokem mělo dojít k zavedení nových měr, a tak této chystané změně věnoval celé své dva fejetony. Jeden z nich celý pojednává o zrušení pivní „míry“ holby (asi 0,75 l.), které Neruda se zjevnou nadsázkou nesl obzvláště nelibě. Fejeton je pojat jako tragické loučení s osudovou ženou: „Dnes tedy naposled si pobudem s ní! Naposled se vztáhne k ní rozechvěná ruka naše, naposled nahlédnem do její jasného, milého oka, naposled splynou s ní rtové naši v žárném, trpce-sladkém políbení – a pak jí více nebude! Ach, koho by loučení nedojalo bolestně? Jen lidé chladní, mizerní egoisté vyhýbají se všemu citu opravdovému, jen lidští rampouchové vyhýbají se každému loučení. My ale, kteří máme v těle cit, my ještě dovedem nestydět se za slzu v oku.“ Dále Neruda mimo jiných předností holby popisuje její krásu: „Má tělo jako křišťál, vlasy jako bělostný sníh a duši jasnou jako slunce.“ „Pravá žena, podléhali jsme jejímu půvabu, aniž bychom bývali sobě zcela toho vědomi, v čem vlastně ve všem půvab ten spočívá. Byla tak, jak pánbůh každou ženu stvořil, složena napolo ze sladkosti, napolo z hořkosti, ze sladu a chmele.“ Autor svůj chvalozpěv obšírně rozvádí a popisuje ženu, která byla milující, přestože nebyla příliš věrna a „každý mužský jí přišel vhod, a když se naštvála, „rodila jen opice“. V

---

76 J. NERUDA. *Česká společnost III*, s. 486.

77 J. NERUDA. *Drobné klepy I*, s. 46.

truchlivém závěru fejetonista zmiňuje její náhradu: „Na její místo dali teď muže, litr. Že prý je stálý, určitý, časový. Dobře, má cítit, že stojí mužové zas naproti němu. Chytnem ho, chlapa, pěstí svou, uvidíme, kdo s koho!“ Na úplném konci se autor s holbou naposledy rozloučí: „Ona jde, my truchlice zůstanem. V milé, věčné památce zůstane nám všem. Naposled ji tiskneme rukou svou, naposled se s ní celujem v teskném pocitu rozloučení, máčíme rty své na rtech její, ,hořká i sladká je hubička loučení“.“⁷⁸ O zdařilosti této „pivní personifikace“ svědčí i to, že ji Neruda zařadil do svého výběru fejetonů *Žerty, hravé i dravé*.

Autor ve fejetonu, který pojednává o konci holby, na pozadí aktuální události týkající se změny měr bohatě rozvíjí jednu ze svých komických paralel. Pivo a hospodu staví do roviny věcí živých nebo „vyšších“ a na první pohled zcela nehospodských. Podobně je tomu i ve fejetonu, který z návštěvníků dobově oblíbeného hostince U Fleků vytváří fiktivní národ: „Je to národ dobrý. Silný. Plný šťávy. A nesmírně zajímavý! Tak se například povídá, že ,národ flekovský‘ se ani nerodí, nýbrž že každý tamější poddaný objeví se na té ,flekovské zemi‘ zrovna pánbůhví odkud a ihned s úplně vyvinutým žaludkem pořádným hrdlem, dobře naučenými ústy a ostatními vedlejšími údy dorostlého člověka. Pak prý ale přece ještě rostou, a sice – do šířky! K neuvěření! – A ještě jiná věc naprosto zvláštní se o nich povídá. Někdy prý, například zrána, není v celé říši věru ani človíčka; pak je ale zase pojednou lidí tolik, že není v říši pro ně ani už místa. Tedy hotový ,příboj a odboj‘, jak v moři! – A jejich ,politika‘, povídá se, je prý až pravzor jednoduchosti a stručnosti: kdo se jim nehodí, toho vyhodí. Obdivuhodné! Že jsou ti ,od Fleků‘ opravdovským, pravým národem, je jisto. Neboť vyhovují úplné definici, že ,národ jest mnoho-četná společnost lidí na jedněch právech usrozuměných a k pospolnému užitku pracujících.‘ – A mají se vespolek rádi, to jsem sám viděl. Někdy jsem se s nim setkal, když je osud zanesl právě někam do daleké ciziny, například až ke Gebauerům nebo k Donátovi. Seděli chvíli třeba u téhož stolu, aniž by druh o druhu věděli. Náhle jeden zvedl hlavu a pohlédl na souseda. ,Pane- vás bych měl odněkud znát!‘ ,I ovšem – od Fleků!‘ ,Panebože - arcize od Fleků!‘ a podali si ruce a oči jejich jim pojednou zvhly a bylo vidět, že se mají rádi. Tuze ochotně bych se tam také jednou podíval, ale mám příliš co dělat. Ve všední dny musím se zanášeti plzeňským od Makovského, v neděli kumbašským od téže firmy – já nemohu na sebe

---

78 J. NERUDA. *Žerty, hravé i dravé*. Praha 1929, s 81-84.

nakládat ještě víc!⁷⁹ V pojednání o národu od Fleků si tak opět můžeme povšimnout kritického politicko-společenského podtextu. Tento národ totiž, na rozdíl od toho českého, funguje zcela bezproblémově. Národ a jeho identita je zde navíc komicky spojována s přízemním prostorem hospody. Neruda se však nesnaží primárně kritizovat stav společnosti a politiky, ale především žertovně hyperbolizovat pospolitost návštěvníků dobově populárního hostince.

V kontextu hospody a piva Neruda reagoval i na další dobové události a skutečnosti. V roce 1867 psal o tom, že díky vydání životopisu amerického prezidenta Franklina je u nás stále více franklinovců, tudíž lidí, kteří ho obdivují. Neruda tuto skutečnost ve svém fejetonu komicky okomentuje: „Ze všech ctností Franklinových zalíbilo se jim nejvíc to, že jedl jen kapustu a připíjel vody. Umínili sobě, že českou budoucnost také vyperou ve vodě a nacpou pak národně samorostlou kapustou. Za heslo sobě zvolili napsané kdes verše: Pro pivo v českém životě jde vše až hrůza líno! Není ale ani za mák pravdy v těch verších! Pro pivo chodíme všichni velmi hbitě, ale při něm se nechodí ani líno ani nelíno, nýbrž sedí se hezky pohodlně po zvyku otcům nebo leží se třeba i v trávě. Embryo franklinovského spolku zápasí ale s protivensstvími jako každá mladá církev. Kandidáti členovství nemají ještě zvláštní místnosti a scházejí se – při pivě v hostinci. Není divu, nemohouce se ihned na stanovách sjednotit, že sedávají dlouho, dlouho přes půlnoc. Takto se alespoň přesvědčí co nejdůkladněji, že to není pražádná rozkoš, „sedět na tvrdé lavici a lít to studené pivo do sebe“ a půjdou per aspera ad astra.“⁸⁰ V tomto fejetonu si můžeme povšimnout veršů „Pro pivo v českém životě jde vše až hrůza líno“, s kterými Neruda zcela nesouhlasí. Tyto „napsané kdes verše“ vytvořil dříve sám Neruda, čímž jeho vtip dostává další rozměr. Podobně jako u „národu od Fleků“ se zde setkáváme s politicko-společenskými narážkami. Neruda zde ale opět míří primárně na určitou skupinu, v tomto případě na obdivovatele prezidenta Franklina, z kterých dělá „mladou církev“, a nikoliv na dobovou politickou situaci.

Mnohem všednějšího charakteru jsou Nerudovy krátké reakce na aktuální počasi. Ty opět dokládají autorovo běžné fejetonistické ztotožnění se čtenářem. Nalézáme jich v polytematických fejetonech obrovské množství a mnohé z nich, především v dobách úmorných letních veder, mají přímou souvislost s konzumací piva a

---

79 J. NERUDA. *Česká společnost V*, s. 18-19.

80 J. NERUDA. *Drobné klepy II*, s. 15.

chladiivým pobytém v hostinci: „No já nechci o ostatních Pražanech říci něco snad zcela ošklivého, ale dejte si na ulici sami pozor a poslouchajte teď ty řeči! – ‚Litr‘... ‚půllitr‘... ‚pivo‘... ‚ležák‘... ‚pojďme na skleničku od ledu‘... ‚Já se dám dovést vždycky do hospody drožkou, abych se nerozvařil, a pak tam sedím tiše několik hodin za sebou.“ Fejetonista také přináší útržek rozhovoru, který údajně zaslechl: „ ‚Vždyť my jsme včera jen na večer spotřebovali doma čtyři litry piva! – všichni dohromady, ovšem – Je arci pravda – moje žena pivo nepije – služka dostala skleničku – a děti už spaly...‘ “⁸¹ Jindy autor o této „těžkosti“ komunikuje přímo se čtenářem: „...A ještě jednu rozkoš poskytují nám ta parna, rozkoš taktéž kapalnou, tekutou. Čtenář dívá se na mne vlhce radostným zrakem a šeptá: ‚Pivo!?! – ‘ Ano, můj milý, pivo! Co bychom teď byli bez piva!‘“⁸² Počasí však do hospod přinášelo také nepříjemnosti, konkrétně pro hostinské, kteří trpěli „strachem ledovým“: Letošní lední žně jsou naprosto bídné. Vltava rozmrzla dřív, než mohli ztuhlý její škraloup zavézt do sklepů. Hostinští sobě poněkud pomáhají dovážkami z venkova, ale i tento ‚samožitný‘ led je ukrutně bídný led a vypadá ucouraně jako děvečka, když jde ráno od Lajbů z bálu.“⁸³ Samotná hospodská strava nám pak dokonce podle autora předznamenávala změnu ročních období, jelikož „husí značí příchod jara“ a „špekové knedlíky jsou prvním znamením zimy“⁸⁴

Pivo ovšem Nerudovi přináší i další možnosti pro srozumění se čtenářem. Koncem sedmdesátých let se komicky pozastavil ku příkladu nad jeho cenou: „Nejsou u nás spořádané poměry, to je to, a lze to vidět na všem. Mohl by jinak – abych uvedl hned hodně pádný důkaz – litr piva být u nás za čtrnáct, když ve Vídni je za osm? Pivo – my je tak milujem – my po něm hoříme – my za ním běháme v milostném roztoužení – a ‚nehodní rodičové‘ nám v tom překážejí! Nechtějí je dát a kdo nemá zlatku v kapse, nesmí se se svým ani začít hubičkovat.“⁸⁵ Autor rovněž svým čtenářům zprostředkoval průzkum rakouského doktora o nejvhodnější nádobě k uchování a pití pivního moku, zakončený ironickým dodatkem: „Pan doktor prozkoumal nádobu po nádobě, nezapomněl ani na jedinou, vyjma na náš český dřevěný, dobře vysmolený korbel, a praví: Do skleněných ne, v těch se pivo vlivem světla úžasně rychle kazí. Do hliněných

---

81 J. NERUDA. *Česká společnost IV*, s. 411- 412.

82 J. NERUDA. *Česká společnost V*, s. 199.

83 J. NERUDA. *Drobné klepy III*, s. 158-9.

84 J. NERUDA. *Česká společnost I*, s. 326.

85 J. NERUDA. *Drobné klepy III*, s. 366.

také ne, v těch je obsaženo olovo, jež se nalézá ostatně i ve sklu. Do ‚kamenných‘ rovněž ne, v těch zase jsou rozpustné ‚silikáty‘ a ty škodí. Do cínových snad ještě nejspíš; ale ani ty nejsou nám naprosto zdravý. ‚Nejlepší nádobou‘, praví konečně pan doktor, ‚je dobře vyzlacená nádoba stříbrná,‘ – když mně to tak zrovna už napadá – pane doktore: nebyly by ještě lepší nádoby hned zcela zlaté? Naším šenkýřům bylo by to už jedno!“⁸⁶

V souvislosti s fejetony, jenž reagují na aktuální nepolitické události, se můžeme setkat s Nerudovou komickou autostylizací. S již zmiňovanou sebeironií se autor ve fejetonech často zmiňuje sám o sobě. Neruda si byl dobře vědom vlastní závislosti na pražských hostincích a rozhodně se za svoji lásku k hospodám a pivu nestyděl. Zejména v jeho pozdějším věku se tak v *Národních listech* objevují žerty, které na tuto skutečnost reagují. „Výživa vykazovala některé nepravdelnosti: byl jsem záhy odstaven a vykojen pivem. Zajisté že jenom okolnosti té musím tedy přičítat svou dosavadní zcela zvláštní náchylnost k některým pivním sortám – bývajíť první dojmy na mladistvou, čistou duší dojmy trvalé,“⁸⁷ píše autor ve fejetonu, který ku příležitosti svých padesátých narozenin věnuje „velkému géniu“⁸⁸ čili sobě. Před již zmíněnou výstavou pražských hostinských je fejetonista v očekávání nějakého ocenění: „Konečně budu mít tedy něco na prsou! Když už mne pánbůh nestvořil pro žádné řády, jak vidím, spokojím se tedy už jen třeba s medailí na červené stužce. Dostanu ji, což o to! Ale dostanu stříbrnou? – zlatou? Čtenář ví dobře, že se chválívám až nápadně málo; co se ale týče mých zásluh o hospody pražské – těch třicet let strávených v ‚v předplacení i mimo ně‘, pod plynem a za sklenicí – no já nevím, bude-li na výstavě lepší nade mne kousek.“⁸⁹ Jak již ale víme, žádnou medaili neobdrží a jako „zasloužilý piják“ se cítí velice ukřivděn.

Již zmiňovaná letní vedra mají „zhoubný“ vliv na autorovy myšlenky, které se točí pouze kolem plzeňského piva: „Od té doby, co začala strašná nynější parna, neprobudila se ve mně ani jedna myšlenka, která by stála za řeč, a srazily-li se přece myšlenkové páry v hlavě mé v nějaký myšlenkový blesk, byla to myšlenka na plzeňské pivo. A z něho vystupují zase nové páry, a když se páry ty srazí v nový zase blesk, je to zase jen plzeňské to pivo, holba za patnáct nových. Což je arci živobyť trochu

---

86 J. NERUDA. *Česká společnost V*, s. 409-410.

87 J. NERUDA. *Česká společnost V*, s. 32.

88 tamtéž, s. 31.

89 tamtéž, s. 227.

jednotvárné, zato ale klidné a velmi hospodské⁹⁰ Jindy zas Neruda v souvislosti s častým publicistickým tématem svého staromládenectví uvádí: „Píšu mi, že jsem ohledně stáří k ženění ještě způsobilý. Že i po spisovatelství bych našel pořád ještě tedy zaměstnání slušné. Že je to pravda, co Rubeš děl: Teprv když člověk trochu zestárne, užije svého mládí. Tedy si zavejsknu, řeknu si po starém způsobu: ‚A na to ženění pořád ještě času dost!‘ – a budu ‚spisovat‘ klidně dál. Co? Cokoli! Třeba Praktického průvodce pražskými hostinci. Pivo je teď dobré, a člověk je tedy při chuti na studie.“⁹¹ V dalším z pozdních fejetonů autor pojednává o své touze být venkovským hospodářem a jít se servat do hospody: „Rozhlížím se. S kýmpak se asi poperu dnes? S Frantikem...? Jsme si beztoho ještě něco dlužní! Nebo s Vaškem...? S tím se pereme už od dětinstva – no vždyť se uvidí! A za hodinu už vejskám, bouchám pěstí na stůl a mám čepici vzadu až v týlu.“⁹² Nakonec se „hospodář“ Neruda popere s muzikanty a je dokonce prohozen oknem hostince. Tento monotematický fejeton má jakýsi nostalgický a toužebný nádech (pro pozdní tvorbu typický) a autor se zde zálibně noří do své fantazie.

Dosud jsme jen minimálně pojednávali o hospodě jako místu stravování. Sám Neruda jídlu věnoval velké množství svých fejetonů a svými přáteli byl považován za velkého gurmána a znalce. „V nápoji a jídle byl střídavý, ale gurmán, rád si vybírával a často vracela se jídla, jež mu sklepník přinesl, do kuchyně. Nemohl-li dostati něco po své chuti, raději nejedl.“⁹³ Na téma Nerudových gastronomických fejetonů by se dala zpracovat samostatná práce, zmiňme tak alespoň případ, kdy fejetonista své bonvivanství podal zcela komicky: „Rád bych se byl viděl, když sklepník přinesl lístek, položil prst vpravo nahoru, kde se u Knoblocha nalézají pečeně a poprvé letos řekl: ‚Snad dnes husičku, pane ▲?‘ ‚Husičku,‘ odvětil jsem pološeptmo, se sladkým povzdechem, v němž se chvěla láska i naděje, touha i zbožnost zároveň. A pozamhouřil jsem oči. ‚A snad s hlávkovým salátem?‘ ‚Ach ano, ano – husička tuze ráda lístky jemného salátka!‘ ‚A vajíčko naň, je-li pravda?‘ ‚Ovšem, můj drahý, dle moudré nauky o rozdílnosti chutí!‘ ‚A potom snad šparglíček?‘ Teď už jsem mohl jen mlčky

---

90 J. NERUDA. *Drobné klepy II*, s. 89.

91 J. NERUDA. *Drobné klepy IV*, s. 369.

92 J. NERUDA. *Drobné klepy VI*, s. 113-114.

93 L. QUIS. *Vzpomínky ze staré Prahy*, s. 144.

přikývnout. Neměl jsem síly, abych ho byl objal, neměl jsem slov, abych mu byl poděkoval.“⁹⁴

Obecně od sedmdesátých let můžeme u autora pozorovat ústup herní autostylizace žurnalisty ve prospěch vyslovované subjektivity autora. To souviselo s Nerudovou značnou popularitou. Žádný z jiných žurnalistů tehdejší doby by si nemohl ve fejetonu něco podobného dovolit.⁹⁵ U hospodských fejetonů i v pozdějších letech Nerudovy tvorby však tento ústup nelze nikterak výrazně pozorovat a autor v těchto případech stále zůstává především u rozverně autostylizace.

Fejetonista ve spojení s hospodami a pivem psal žertovně i o svých přátelích. Herec Frankovský, jeden z mnoha Nerudových přátel z okruhu divadla, přijde za Nerudou s prosbou o inzerát do novin na svůj nový „ústav“. Jejich následovný rozhovor nám Neruda zprostředkuje: „Ústav?!“ „Ano naproti firmě Grégr a Dattel. Budem teď po obou stranách Ferdinandské třídy do mozků vpravovat spiritus! „A čemupak budete vy učit ve svém ústavě?“ „Já? Já ničemu - mám své lidi k tomu. Dozorce sklepu z Plzně, pak osm sklepníků, pak –“ „Ach tedy pivnice!“ „Jak se to vezme – ano! Z jazyků bude se přednášet tak zvaná pivní latina, z historie kapitola o vyležlosti, z lučby.“ „Ne – takovým věcem se u nás nedělá reklama!“ Frankovský si povzdech. „Tak důležitý ústav!“⁹⁶ V textu je hospoda opět, tentokrát prostřednictvím herce Frankovského, humorně vykreslena jako jakési instituce. Stojí za povšimnutí, že nápady, týkající se různých hospodských ústavů, můžeme ve fejetonech nalézt hned několikrát. Připomeňme si autorovy „sklepnické akademie“ nebo „studentská kasína“.

V posilvestrovském fejetonu z 1. ledna 1872 Neruda uvádí svoji silvestrovskou půlnoční řeč ke svým kumpánům: „Pánové, bratři! Společnost naše trvá již několik let. Scházíme se den co den a bavíme se tak dobře, že se už bavíme, i když se někdy nebavíme. Srostli jsme pevně, neboť jsme společně zakoušeli trpkosti, třeba to jen trpkost plzeňského piva. Navykli jsme mu pomahu, jako dítě navyknout teprv musí mléku matčinu, ale teď by to bylo těžké odvykání!“⁹⁷ Neruda zde tak komicky reflektuje vlastní zkušenost s uzavřeným hospodským kolektivem. Současný stereotypní stav a

---

94 J. NERUDA. *Drobné klepy IV*, s. 184.

95 D. TUREČEK. *Fejeton Jana Nerudy*, s. 145.

96 J. NERUDA. *Česká společnost III*. Praha 1960, s. 309.

97 tamtéž, s. 193.

konzumace milovaného plzeňského je totiž výsledkem strastiplné a nezáviděníhodné cesty, kterou museli účastníci společnosti absolvovat. V jednom ze zmiňovaných fejetonů o nutnosti piva v letním parnu, se od Nerudy dozvídáme o jeho německém příteli. Kromě pivní „moudrosti“ si zde autor neodpouští narážku na jeho národnost: „Měl jsem druhdy přítele, Němce z Bavor, - byl to člověk tak hodný, že jsem někdy nemoh ani věřit, že je Němec! Ale protože byl z Bavor, měl rád pivo, upřímně rád! A když ten výtečný muž navečer býval tedy už tak asi mezi desátou a dvanáctou sklenicí a já v němém obdivu hleděl na něj, tu plácnul on vždycky dlaní na zeď a pronesl s pohnutím hlubokým: ‚Nechtěl bych být ani naživu, kdyby ve světě nebylo pivo!‘“⁹⁸

V předchozích odstavcích jsem se pokusil podat obraz publicistického využívání hospodské tematiky v rámci komické funkce. Přes množství rozmanitého a různorodého materiálu bylo ukázáno, že Neruda měl své oblíbené hospodské náměty, ke kterým se opakovaně vracel. Komika fejetonů vychází především ze spojení důvěrné znalosti hospodské a pivní tematiky, mnoha podob autorovy pověstné ironie a bohaté fantazie. Hospoda a pivo jsou v některých případech samotným terčem komiky, jindy zase slouží jako prostředník pro aktuální společenskou a politickou satiru. Neruda rovněž s oblibou poukazoval na aktuální hospodské těžkosti, které v mnohých případech rozvedl do absurdních podob nebo humorných inovativních nápadů.

Mezi další dvě vytyčené kategorie jsou zařazeny i některé části jednoznačně komických fejetonů. To souvisí především s již několikrát zmiňovanou asociativní výstavbou Nerudových fejetonů, kde se může objevit přechod z komické roviny do roviny zcela vážné či pragmaticky informující.

3.2 V beletrii

Podoby hospodské komiky krásné prózy jsou oproti variabilitě publicistiky mnohem více soudržné a méně variabilní. Komickou funkci najdeme v autorově raném díle *Arabesky* a především pak ve vrcholu autorova prozaického díla, v kanonických *Povídkách malostranských*. Nejvýraznější komický účinek mají Nerudovy texty vykreslující hospodský stereotyp a absolutní neměnnost prostředí a postav, která

---

98 J. NERUDA. *Česká společnost V*, s. 199.

přerůstá až do absurdity. Podle Aleše Hamana je příznačným rysem většiny postav *Arabesek* a *Povídek malostranských* zvláštní podivínský charakter.⁹⁹ Tyto podivínské postavy jsou pak často spojeny právě s hospodskou rigidností.

Pokud se naším hlediskem zaměříme na *Arabesky*, zjistíme, že hospodský topos v komické podobě je důležitým prvkem pouze u jediné z povídek, a to u poměrně rozsáhlého textu *Starý mládenec*. Neruda postavu starého mládence s oblibou používal i pro svoje fejetony, přičemž, jak již víme z první kapitoly, hostinec byl pro staré mládence místo velice důležité. Do *Žertů, hravých i dravých* tak například zařadil fejeton o starém mládenci, který jde na bál, ale po celou dobu myslí na své soudruhy v oblíbené hospůdce, za kterými nakonec s úlevou utíká.¹⁰⁰ Postava starého mládence se objevuje u Nerudy již v roce 1859, tedy v jeho 25 letech a naznačuje, že ho Neruda považoval za zvláště plodný pro autostylizaci.¹⁰¹

Vraťme se ale opět ke *Starému mládenci*. Arabeska nám především podává rozpravy starého mládence Týnského, který bydlí u své matky, a jeho mladšího přítele Antonína. Hospoda zde slouží zejména jako jedna z kulis rozsáhlých rozhovorů o ženách a jako místo námluv pro věčného hledače lásky Týnského. Taneční hostinec, do kterého si Týnský s Antonínem zaplatí vstup, je místem komických individuí a strnulých štamgastů. Zatímco Týnský v hostinci „odbývá poklonu známým, paničkám a jejich dceruškám“ má Antonín dost času si hostinec prohlédnout. „Uprostřed místnosti stál stůl a kolem něho sedm muzikantů. Každý příchozí měl úplné právo, aby se dle šumařského zevnějšku jejich už napřed strachoval před chvílí, kterou koncertovati počnou. Hned vlevo u vchodu byl dlouhý stůl obsazen, samými mužskými. Kdo pražské hostince zná, ustanoví mužské tyto podle rozdílných, čistě domácích forem jejich sklenic, podle víček s jmeny na sklenicích atd. hned co ‚štamgasty‘. Mezi nimi seděl veliký, silný muž; čepička na hlavě, rozepjatá vesta a kopa dětí po domácku oblečených kolem něho dokazovaly domácího pána. U tohoto stolu se mluvilo výhradně česky, hovor byl živý a nápady, kořeněné lokální důležitostí a pikantní jako domácí chléb,

---

99 A. HAMAN. *Neruda prozaik*, s . 60.

100 J. NERUDA. *Žerty, hravé i dravé*, s. 48-52.

101 A. HAMAN. *Neruda prozaik*, s . 76.

vzbudily často hlasitý, hlučný smích.¹⁰² Z této krátké ukázky je patrné, že Neruda nám prostřednictvím svého vševědoucího vypravěče nabízí podrobný exkurz do prostředí a osazenstva hospody, podobný některým jeho fejetonům (*Ze starých hospůdek*), ale i beletrii (*Pan Ryšánek a pan Schlegl*), v nichž popis hostince figuruje. Na rozdíl od těchto textů zde ale nenalézáme kontakt se čtenářem, typický zejména pro autorovy fejetony. Přesto si Neruda v příběhu neodpustí fejetonistickou odbočku k úvaze o fungování hostinců: „Divno, že je Pražanu úplně nemožno, aby ze svobodné vůle ke stolu přisednul, u kterého už někdo jiný, méně známý nebo docela cizí, se byl uhostil. Nově příchozímu nedovoluje to jakás pýcha, aby o společnost dbáti se zdál, a kdyby i přisednul, byli by starší hosté uražení, chvilku by mlčeli, vosu si prohlíželi, šeptali pak a po dlouhé době teprv o něčem zcela jiném začali, než o čem dříve byli mluvili. Toto se neděje snad proto, že by o něčem tajném rokovali, bůh zachraň! Ale jen za tou jednoduchou příčinou, že za pět minut pro důležitost předmětu ani nevědí, o čem byli dříve rozmlouvali.“¹⁰³

Narážky na komickou bezvýznamnost činností a hovorů se zde během prohlídky hospody objevují velice často. Mladí vojáci se snaží zaujmout dívky hovorem o „nepatrných věcech“, vážní otcové mluví stále o tom samém a hráči kulečníku se „upřímně ale bez výsledku“ snaží trefit do dř.¹⁰⁴ Vše podbarvují neschopní muzikanti, ke kterým se navíc přidává místní pěvec Raus: „Pan Raus rozložil partituru, chytil jednoho vedle stojícího kluka za rameno, položil mu noty pro větší své pohodlí na hlavu a spustil ohromně hučícím, ale až příliš chraptivým hlasem hřmotně: ‚ferrary pán‘...“ „Muzikanti si odbyli introdukci a dřeli nyní spolu s panem Rausem krásnou árii důsledně až do konce, každý v jiném tempu a s vynecháním rozličných nepohodlných taktů, aniž by přece jeden druhého popletl. Pan Raus jevil zvláštní zalíbení v tom, že, kde mohl, hluboké E přidal a po dva, po tři takty vydržel; při tom se vždy vítězoslavně koukl na štamgasty a tito vypukli vždy v hlasité bravo, začez zase pan Raus se milostivě uklonil.“ Po vzoru pana Rause vystupuje i „bývalý český herec“ Miller, který je vzhledově podobně komický jako Raus a spouští svůj oblíbený monolog od Shakespeara.¹⁰⁵ Performace místních „umělců“ se v průběhu večera opakují a vyprávěč

---

102 J. NERUDA. *Arabesky*. Praha 1927, s. 60.

103 tamtéž, s. 59-60.

104 tamtéž, s. 61.

105 tamtéž, s. 63- 64

nám je zprostředkuje uprostřed rozhovoru Týnského a Antonína. Ti probírají jednu z Týnského „lásek“, jež je v hostinci také přítomna, o Týnského ovšem nejeví zájem. Při odchodu z hostince procházejí dva hlavní aktéři kolem stolu stálých pijáků a pan domácí zrovna pronáší svoji průpovídku: „Pivo jako malvaz, nevím, kdo je mamlas.“¹⁰⁶

Komický hospodský exkurz v arabesce je ovšem pouze epizodický, ústředním tématem je především Týnského tragikomické staromládenectví. Podle Aleše Hamana Neruda vložil „do postavy starého mládence nejcharakterističtější znaky životního pocitu svého ‚člověka‘, je to postava cynika, na povrch vysmívajícího jakémukoliv citu, ať líčenému, ať opravdovému, ale ve skutečnosti pod touto maskou tajícího hluboké citové zaujetí, které je ovšem skryto tak důkladně, že vnější maska je nakonec příčinou, že se starý mládenec Týnský stane obětí své vlastní stylizace.“¹⁰⁷ Jak již bylo řečeno, téma staromládenectví svádí ke srovnávání se životem samotného autora. Dle Dagmar Mocné „je lákavé hledat v tomto rysu autobiografické souvztažnosti: jako by se tu hyperbolizovala plachá a samotářská část autorovy osobnosti, jeho setrvalé staromládenectví, až nepochopitelné u muže tak společensky zběhlého a po celý život obletovaného ženami. V rámci běžného literárního provozu Nerudovy doby však preference staromládeneckých podivínů zas až tak výjimečná nebyla.“¹⁰⁸ Hostinec ve *Starém mládeneci* nám poskytne letmé seznámení s Týnského bývalou milenkou Emmou, která se mu snaží vyhnout a která je podstatná pro další děj povídky.

Hospoda zde však především slouží jako ukázka prostředí, ve kterém se Týnský tradičně pohybuje. Týnským je hostinec prezentován jako „uzavřená vyšší společnost“, kam se dá dostat pouze z protekce.¹⁰⁹ Ve skutečnosti se ovšem jedná o nudné místo plné komických existencí a ubíjejícího stereotypu, kde se s noblesou a povznášející zábavou setkáme těžko. Sám Týnský, který si „zde hraje na velkého pána“¹¹⁰ do prostředí perfektně zapadá. Starý mládenec prezentující se jako svůdník a bonviván, jenž je vždy nad věcí, je jen zadlužený nešťastník marně hledající lásku. Postava tak neodporuje groteskní podobě hostince, ale naopak s ní zcela koresponduje.

---

106 tamtéž, s 68.

107 A. HAMAN. *Neruda prozaik*, s . 76.

108 D. MOCNÁ. *Záludný svět Povídek malostranských*, s. 105.

109 J. NERUDA. *Arabesky*, s. 58.

110 tamtéž

Na vrcholu Nerudových uměleckých sil vycházejí *Povídky malostranské*, které z našeho hlediska představují bohatý zdroj. Funkci komickou prvně shledáváme v poměrně stručné, ale zcela jednoznačně hospodské, povídce *Pan Ryšánek a pan Schlegl*. Na rozdíl od předchozí arabesky *Starý mládenec* je zde hospodský prostor ústřední a celý děj povídky je jím orámován. Povídka ovšem začíná jako jeden z Nerudových nostalgických fejetonů a autor dle svého zvyku komunikuje se čtenářem a podává mu zevrubný popis polohy hostince: „Bylo by směšné, kdybych pochyboval, že některý z mých čtenářů nezná malostranský hostinec U Štajniců. Přední to tamější restaurace: první dům za mosteckou věží vlevo, roh ulice Mostecké a Lázeňské, velká okna, skleněné dveře. Jediná restaurace, která se směle postavila do nejveřejnější ulice, otvírajíc se k tomu ještě přímo na chodník.“¹¹¹ Vypravěč nám tedy hned v počátku naznačuje, že nejde o hostinec ledajaký. Je to místo, kam by „pravý Malostráňák, syn těch tichých, zamklých ulic, plných poetických zákoutí“, nešel. Naopak je to místo „malostranských bohů“, tedy profesorů, důstojníků a vyšších úředníků, penzistů a starých, bohatých domácích pánů, s rázem „byrokraticko-aristokratickým.“¹¹² Povídka se tudíž dlouho jeví jako pojednání o dějinách známého malostranského hostince. V centru pisatelova zájmu nejsou osudy jedinců, nýbrž prostředí a jeho sociologická charakteristika.¹¹³ Opět bychom zde tak měli tendenci zaměřovat autorův subjekt za vypravěče. Aleš Haman označuje tento typ Nerudova vyprávění jako „pamětnický“. Základním vyprávěcím principem tohoto typu je Ich-forma a subjekt výpovědi „pamětník“, tu nemá charakter vyloženě fiktivní, ale má částečně i rysy autobiografické.¹¹⁴ Tento „pamětník“ apeluje velmi důrazně na čtenářovu scénickou představivost¹¹⁵.

Vypravěč na prvních stránkách povídky s komickou nadsázkou vzpomíná na hostinec ze starých dobrých časů svého dětství: „Nám gymnasistům byl ale Olymp U Štajniců tím více Olympem, že na něm byli také všichni naši staří profesoři. Staří! Nač říkat staří! Znal jsem je všechny dobře, ty bohy naší milé Malé Strany, a zdálo se mi vždy, že z nich ze všech nebyl ani jediný nikdy mlád – či vlastně že vypadali již co děti

---

111 J. NERUDA. *Povídky malostranské*. Praha 1958, s 79.

112 tamtéž

113 D. MOCNÁ. *Záludný svět Povídek malostranských*, s. 30.

114 A. HAMAN. *Neruda prozaik*, s. 44.

115 sb. *Hospody a pivo v české společnosti*. M. MRAVCOVÁ. *Mikrosvět hospody v díle Jana Nerudy*, s. 68.

asi zrovna tak, jen snad o něco menší. Vidím je všechny před sebou jako dnes!“ V úvodu povídky se dostáváme do prostředí jaksi biedermaierovského, kde je Malá Strana „tichou, důstojnou, starobnou a podřimnou“. ¹¹⁶ Postavy z hostince korespondují s prostředím, navíc přirovnávané k bohům a historickým postavám: „Hotový Brutus! Troufám si tvrdit, že by po případu i samému Ceasarovi byl dovedl vrhnout do tváře urážku, že nerozumí pivu“ ¹¹⁷ Prostřednictvím komické stylizace heroikomického typu je tak hospodské osazenstvo připodobněno bájným i reálným figurám antického světa. Vypravěč s „rozkoší vzpomíná na ty hrdé chvíle, které mezi nimi trávil, na ten pocit samostatnosti, mužnosti, ano velikosti, když jsem stav se posluchačem vysokých škol, poprvé předstoupil před ty bytosti vznešené.“ Svůj obdiv a úctu pak dovršuje: „Mnoho jsem od nich neslyšel, ale mnoho jsem na nich pozoroval. Pavažuju se jen za chudou kopii bytostí těch, ale cokoliv je na mně vznešeného, od nich to mám.“ ¹¹⁸

Přes počáteční exkurz do prostředí se dostáváme k hlavním postavám pana Ryšánka a Schlegla. Ještě než se jim pamětník naplno věnuje, zprostředkuje nám interiér hostince, který je důležitý pro pochopení budoucího vypravování: „Do výklenku každého toho okna postaven malý stolek a k němu lavička do podkovy“ ¹¹⁹ V jednom takovém výklenku seděli „všeobecně vážení občané pan Ryšánek a pan Schlegl den co den navečer vždy od šesti do osmi. Místo jejich bylo vždy pro ně prázdné; aby se byl snad někdo jiný odvážil zasednout kdy místo někomu navyklé, to patřilo vůbec k věcem, jež řádný a mravný Malostránek byl by od sebe odmítl rozhodně co přímou nemožnost, poněvadž – nu poněvadž se to nedalo ani myslet.“ ¹²⁰ Oba pány, bývalé soky v lásce (pan Ryšánek se stal starým mládencem a pan Schlegl brzo vdovcem), kteří se léta nesnášejí, svedla ke společnému stolku zřejmě náhoda. Oba na místě po léta držela neústupnost a vlastní hrdost, a tak každý den byli „loket od sebe“. „Seděli vždy odvráceni od okna, a tedy napolo také odvráceni od stolku i od sebe, a dívali se na kulečnick; k stolku se obrátili, jen když se chtěli napít nebo dýmku si nacpat. Jedenáct let již zasedali tak den co den. A po těch jedenácte let nepromluvili na sebe ani slova, ba

---

116 J. NERUDA. *Povídky malostranské*, s. 80.

117 tamtéž, s. 81.

118 tamtéž

119 tamtéž, s. 82.

120 tamtéž

ani si jeden druhého nevšimnul“.¹²¹ Zde můžeme v textu sledovat pamětníkův přesun ze „studie“ k jádru povídky, tedy známému heroikomickému souboji obou štamgastů. Neruda zde opět využívá hospodu jako místo neměnnosti, tentokrát ovšem ve spojitosti s absurdním zápolením dvou pyšných starců. Vzniklé situaci se navíc se samozřejmostí přizpůsobí i okolní postavy, což absurdnost ještě násobí: „Když přišel tlustý hostinský, stále se usmívající a brebencující, nabízet první poslušný šňupec, musel u každého zaklepat na pikslu znovu a znovu pronést poznámku, že máme dnes venku krásně. Sic by byl druhý již šňupec nevzal a slov přeslechl.“¹²² V úvodu nastolené idylické, biedermaierovské prostředí nyní dokresluje nesmyslný souboj: „Vyndali z náprsní kapsy velkou, stříbrem kovanou pěnovku, ze šosu váček naplněný tabákem, nacpali, zapálili a odvrátili se od okna zas. Tak seděli po dvě hodiny, vypili po třech sklenicích piva, pak se zdvihli, ten dnes o minutu dřív, ten zejtra, zastrčili dýmku, schovali váček, sklepník je oblékl, a oblečený poroučel se všem, jen svému sousedovi ne.“¹²³ Vypravěč se však nad vzniklou situací nepohoršuje či nepozastavuje nad její absurdností, ba právě naopak se „oběma heroům obdivuje“. Podobně jako ve *Starém mládenci* se jedná o zjevy komické, navíc fyziognomicky zcela protikladné.¹²⁴

Změna nastává, když starší z dvojice pan Ryšánek onemocní zápallem plic a do hostince nepříjde. Z tváře pana Schlegla ovšem po této novině vypravěč vyčte jen málo. Schlegl na sobě nedá nic znát, jen „mluví hlasitě a v delších větách než kdy jindy“ a vypije o jedno pivo navíc. Vypravěč tudíž poprvé projevuje nelibost: „Viděl jsem jasně, že má vnitřní potěšení, že nemá nejobyčejnějšího soucitu s nepřítelem v chorobě, zprotivil se mně.“¹²⁵ Týdny v povídce plynou a zdá se, že pan Schlegl se opájí svým vítězstvím a kraluje u třetího stolku. Ryšánek se však do hostince po delší době vrací a pamětník nám poskytuje zcela nepatrnou a nepostřehnutelnou proměnu v chování pana Schlegla: „Zrak jeho lezl pomalu od podlahy po panu Ryšánkovi vzhůru, přes špičatá jeho kolena až ku ruce, která tu ležela na rohu stolku jako koží potažené kostra; chvilku spočinul na ruce té, pak zas se kradl výš, až se dotknul svislé čelisti, zbědovaného

---

121 tamtéž, s. 82-83.

122 tamtéž, s. 83.

123 tamtéž, s. 83-84.

124 tamtéž, s. 84.

125 tamtéž, s. 85.

obličej, – jen se dotknul a již zrak se mihnul pryč a hlava se zas narovнала.“¹²⁶ Velkolepé dovršení této drobné proměny poskytne Ryšánkovo zapomenutí tabáku. Pan Schlegl prolamuje letité mlčení a mimoděk k sokovi přisouvá svůj váček: „Je-li libo – já mám tříkrálový s červeným.“¹²⁷ Nastává tak chvíle velkého napětí: „Pan Ryšánek neodpovídal. Pan Ryšánek nepohleděl. Hlava jeho zůstala odvrácena, kamenně lhostejna jako po celých jedenácte let.“ Přestože Ryšánkovi přinese sklepník tabák vlastní, odhodlá se Schleglovi nakonec odpovědět. Následně se rozvíjí se krátká, několikaslavná konverzace: „,Chutná?‘ zavrčel pan Schlegl hlasem stokrát drsnatějším než obyčejně. ‚Chutná, – zaplat’ pánbůh‘ ‚No zaplat’ pánbůh,‘ opakoval pan Schlegl. Kolem úst trhaly se mu svaly jako blesky po tmavé obloze, a honem dodal: ‚Už jsme se tu o vás báli.‘ Teď teprv obrátil pan Ryšánek pomalu hlavu k němu. Oči obou mužů se potkaly. A od té doby mluvili pan Ryšánek a pan Schlegl u třetího stolku stolu.“¹²⁸

Neruda takto minimalisticky celou povídku zakončuje. Velký boj došel svého šťastného konce zcela nenápadně, ale o to víc působivěji. Jedná se o jediný případ z Nerudovy beletrie, kde hospodská zarputilost a absurdita vyústí ve veskrze pozitivní a dojímavý závěr. Slovy Marie Mravcové začíná povídka „v lehkém familiárním fejetonovém tónu buduje autor významové zatížení této tak nicotné a nepatrné, přitom současně tak velkolepé katarze – katarze heroicko-komického dramatu.“¹²⁹

Příběh by se v tomto případě jinde než v hospodě odehrávat nemohl. Konzervativní hostinec, kde je neměnnost žádoucí, se logicky jeví jako nejvhodnější prostředí pro tichý souboj dvou starců. Jak již bylo řečeno v první kapitole, hospoda byla hlavním (a jediným) lokálním, společenským centrem. Těžko si tak můžeme představit místo, kde by v kontextu místních sousedských vztahů tolik vynikla letitá nenávisť. Komický účinek navíc násobí idylická atmosféra, která se dostává do kontrastu s nesmyslností letitého zápolení. Pokud by se jednalo o hostinec plný groteskních jevů, s kterým jsme se setkali u *Starého mládence*, pravděpodobně by souboj pana Ryšánka a Schlegla tak trochu zapadl. Právě díky idylickému biedermaierovskému prostředí se tento souboj může projevit v celé své působivosti.

---

126 tamtéž, s. 86.

127 tamtéž, s. 87.

128 tamtéž, s. 88.

129 sb. *Hospody a pivo v české společnosti*. M. MRAVCOVÁ. *Mikrosvět hospody v díle Jana Nerudy*, s. 68.

V souvislosti s *Panem Ryšánkem a panem Schleglem* jsme hovořili o „pamětnickém typu“ vyprávění. Jedná se typ dvojdomý, který se pohybuje na rozhraní epické fikce a fingované „historické“ výpovědi. Jeho krajní polohy jsou na jedné straně prózy „autobiografické“ (*Ryšánek a Schlegl*) na druhé straně pak fiktivně monologické *Figurky*.¹³⁰ Právě u *Figurek*, nejrozsáhlejšího textu z *Povídek malostranských*, rovněž shledáváme hospodský prostor v komické funkci. *Figurky* se neliší od ostatních povídek nejenom rozsahem (próza původně objednaná do *Lumíru* Sládkem, který si přál od Nerudy dlouhou novelu¹³¹), ale i pohledem na malostranský mikrosvět. Jestliže jsou postavy zobrazovány jako humorné, či tragikomické zjevy, „jejich přirozenost přitom není nijak narušována; naproti tomu ve *Figurkách* nalézáme jiný zorný úhel, pohlížíme na Malou stranu očima postavy, jež přichází do prostředí, kde se figurky *Povídek malostranských* pohybují, jakoby z jiného světa.“¹³² Sám Neruda se při tvorbě *Figurek* svěřil Quisovi, že se bude jednat o „vypravování zcela beze všeho děje, beze vší zápletky a že jen postavy nebo figurky budou a mají tu býti hlavní věci. Vše ostatní že má býti podřízené, vedlejší, a jen podrobné vylíčení těch lidí že jest při té práci jeho účelem.“¹³³ Právě s oným podrobným vylíčením postav se setkáváme i v souvislosti s hospodskými figurkami.

Jedinečnost povídky spočívá zejména v její formě fiktivních zápisků, jejichž „idylický úryvek“ se nám dostává do ruky. V úvodu zápisků se seznámíme s jejich pisatelem, mladým doktorem práv Krumlovským, který se přestěhuje na „poetickou“ Malou Stranu mezi „tiché, milé sousedy“ a následující týdny se zde hodlá připravovat na advokátní zkoušky.¹³⁴ Krumlovský se na své nové sousedy dívá s nadhledem a despektem, považuje je za „malé lidi“. Jeho přemoudřelost a světovost se však v průběhu děje dostává do čím dál většího konfliktu s malostranskou realitou. Krumlovského deklarovaná představa pilného studia se rozpadá a on se během svého krátkého malostranského pobytu stihne zamilovat a absolvovat souboj na život a na smrt. O to ovšem v povídce tolik nejde, jedná se zde především o ukázk

---

130 A. HAMAN. *Neruda prozaik*, s. 47.

131 D. MOCNÁ. *Záludný svět Povídek malostranských*, s. 67.

132 A. HAMAN. *Neruda prozaik*, s. 62.

133 L. QUIS. *Vzpomínky ze staré Prahy*, s. 107.

134 J. NERUDA. *Povídky malostranské.*, s. 172.

malostranského naturelu a jeho nositelů, jejichž zaběhlou existenci a neměnný stav nemůže přítomnost advokátního koncipienta ani v nejmenším ohrozit. „Krumlovský se prostě na začátku přestěhuje na Malou Stranu a na konci se zase odstěhuje. A mezi těmito banálními událostmi kvartálního významu už není nic než vítězně se valící každodennost.“¹³⁵

Hospoda je zde opět nositelem oné stereotypnosti a zakonzervovanosti, tentokrát ovšem nikoliv epizodicky z pohledu vševědoucího vypravěče jako ve *Starém mládenci* nebo jako prostředí heroického boje v *Ryšánkovi a Schleglovi*, kde se nad neměnností nikdo nepohoršuje. Tentokrát jde o pohled zvenčí, o pohled Krumlovského, který je zvyklý na staroměstské hostince. Ostatně v úvodu svých zápisků Krumlovský prohlašuje, že do hostince nevkročí, že si z něj jen bude nechávat posílat obědy.¹³⁶ Postupně však dojde k rozhodnutí, že by navečer mohl hostinec navštěvovat. S první návštěvou je Krumlovský spokojený: „Takový hostinec se mně líbí! Nevzrušuje, a přec se člověk dobře baví, to se hodí zcela pro mou nynější potřebu. Nemusíš se namáhat, abys mluvil duchaplně, jen pozoruješ a posloucháš. Prostí lidé, ale přec samé individuality, přirozeně rozumí, nehledně vtipní, spokojení i s vtipem nejmenším. Smějí se srdečně všemu.“¹³⁷ Prostor hostince nám Krumlovský popíše velice stručně (nerudovsky nezvykle), podstatné jsou především jeho dojmy ze samotné hospodské společnosti. „Dle zkušenosti celého večera společnost as věčně stálá, snad už po několik let nezměněná. Poznal jsem to vlastně hned, jak jsem vešel. Všeobecné okamžité odmlčení, zraky všech obráceny na mne.“¹³⁸ Komické, někdy až bizarní zjevy místního lokálu jsou nám následovně Krumlovským bohatě vyličený: „Má hlavu zcela zvláštní, samý pravý úhel a nahoře všechny šedé vlasy sebrány do šťopky. Vypadá to jako čtyřstěnná skleněná láhev naplněná pivem a nahoře hrdlo s pěnou.“¹³⁹ „Ti dva mladí lidé, kteří sedí osamělí, poroučejí sobě nyní, aby se jim postavila na kulečnicku pyramidka a vstávají. Dokud seděli, byli tak stejně velcí; ale teď je jeden kratičký a druhý až neslušně dlouhý.“¹⁴⁰

---

135 D. MOCNÁ. *Záludný svět Povídek malostranských*, s. 65.

136 J. NERUDA. *Povídky malostranské.*, s. 173.

137 tamtéž, s. 191.

138 tamtéž

139 tamtéž, s. 192.

140 tamtéž, s. 194

Do popředí vystupuje plytkost dialogů s místními figurkami, ať již s nemluvným krejčím Semprem nebo s humoristou společnosti Klikešem, který každý den slaví úspěch se stejnými vtipy. „Dejte si pozor, pane doktore, aby vám tu nepřipisovali,“ míní Klikeš polykaje guláš. „Náš hostinský býval vojákem – tenkrát si po hospodách čárky s tácku tajně umazával – teď je tajně na tácek připisuje, – aby si to se svědomím vyrovnal.“¹⁴¹ Podobný každodenní úspěch pak zažívají se svým opakujícím se humorným číslem pánové Karlíček a Löfler. První zmiňovaný za všeobecné napnutosti dělá, že chytá blechu, druhý pak předvádí bzučící mouchu a syčící jitrnici. „Pojednou u protějšího stolu potlesk. Bravo, bravo! Löfler bude dělat mouchu – Löfleře, dělej mouchu!“ Potlesk všude. Klikeš se mne ptá, zdali jsem už viděl dělat mouchu. Já že ne. Informuje mne, to že je nesmírná švanda, že prý puknu smíchy. Já už to viděl tisíckrát; myslím, že v každém pražském hostinci je někdo, kdo „dělá“ mouchu. Nemohu to ani cítit.“¹⁴² Podobně jako ve *Starém mládenci* se zde tak můžeme setkat s „domácími“, zaběhlými performery.

Prapodivnými postavami jsou pak také místní hostinský a jeho sklepník Ignác. „To je hezké,“ pravím, „že pan hostinský nás ctí svou návštěvou.“ – „Moje povinnost, žádá toho obchod. Hostinský musí od stolu k stolu, hosté to vidí rádi, vykládají si to za ukrutnou čest.“ Chci se smát, jakoby vtipu ale pohlédnu mu do očí – mžourají líně bez jakéhokoli záblesku myšlenkového – mýnil to doopravdy? Zdá se být hlupák.“¹⁴³ Podobu sklepníka Ignáce Krumlovský přirovnává k „ukrutně hloupému Napoleonu I.“ a vzhledem k jeho výstřednostem a excesům, jako je strach z červené řepy nebo komentování úrovně kulečnickových dovedností přítomného nadporučíka, ho chce hospodský z práce propustit. Stálí hosté ovšem vědí, že to nikdy neudělá: „Hostinský zuří, že vyžene Ignáce hned zítra ráno po účtu. Klikeš se mu směje do očí a ptá se: „Po kolikáté?“¹⁴⁴

Po první návštěvě hostince Krumlovský s nadhledem konstatuje: „Bavil jsem se vcelku dobře. Člověk musí mít zdravý smysl pro ty malé lidi.“¹⁴⁵ Při dalších návštěvách lokálu mu zdejší rigidnost a stálé opakování místních rituálů začne vadit. „Patrně jsem

---

141 tamtéž, s. 195.

142 tamtéž, s. 196.

143 tamtéž, s. 192-3.

144 tamtéž, s. 196.

145 tamtéž, s. 197.

celý program zdejší seznal hned na poprvé“.¹⁴⁶ Vše se opakuje znovu a znovu a nikomu to nevadí a nepřijde divné, jedinou inovaci představuje to, že Karlíček s Löflerem dělají navíc čuňata. Absurdnost podtrhuje nemluvný podomní obchodník, který do hostince opakovaně přichází, ačkoliv nikdy nic neprodá. „Snad udělal slib, že bude chodit pořád špinav po těchže hospodách, nic neříkat a nic neprodávat.“¹⁴⁷ V závěru povídky na místní hospodu Krumlovský zanevře a vrací zpět do svého bývalého hostince na Starém městě: „Mezi těmi lidmi člověk zrovna osvěží a je pak zase schopnější duševní práce.“¹⁴⁸ Ostatně podobně zanevře i na celou Malou Stranu, mezi jejíž obyvatele zapadnout nedokáže, a s radostí se stěhuje pryč. „Ať mně přijde Neruda ještě jednou s nějakou ‚povídkou malostranskou‘!“, zakončuje právní koncipient své zápisky.

Neruda, který je tak Krumlovským zmiňovaný jakožto tvůrce *Malostranských povídek*, ve *Figurkách* nastavuje pohledem „zvenčí“ Malé Straně a své knize ironické zrcadlo. *Figurky* jsou konfrontací malostranské reality s představou člověka, který od Malé Strany čekal idylické prostředí a klidné místo pro studium.

Hospodský topos v podobě panoptika, které se samozřejmostí lpí na svých zvycích a rituálech, pak z celého Nerudova beletristického hospodského díla vystupuje právě zde v nejryzejší komické podobě. Stereotyp a neměnnost malostranského hostince zde nemáme jako v předchozích případech *Starého mládence* a *Pana Ryšánka a Schlegla* ve spojení s tragikomičností nešťastné lásky, dojemností nebo snad šťastným koncem. Ve „figurkovské“ hospodě se totiž vlastně nic nezmění a nestane, z jejího vyličení máme pocit, že tak musí fungovat navěky. Komika zde však není spojena výhradně s představiteli Malé Strany. Samotný Krumlovský je komický, ačkoliv pochází z jiného prostředí. Je tak rovněž figurkou, naivní a namyšlenou, s kterou se nelze zcela ztotožnit. Přítomnost kladné postavy v podobě vypravěče by totiž pravděpodobně komický účinek eliminovala a Malá Strana by zřejmě působila jako místo zcela nesympatické.

---

146 tamtéž, s. 208.

147 tamtéž

148 tamtéž, s. 234.

Bylo ukázáno, že hospodské motivy jsou v rámci Nerudovy beletrie spojeny výhradně s komickou neměnností a stereotypem. Malostranská hospoda v autorově podání působí jako specifický mikrosvět, jehož zaběhlý řád nemůže nic ohrozit. Hlavní postavy s prostředím korespondují (*Starý mládenec*, *Pan Ryšánek a pan Schlegl*), nebo se s ním dostávají do konfrontace (*Figurky*). Ve *Figurkách* hostinec ilustruje vztah hlavní postavy k Malé Straně, ve *Starém mládenci* odráží samotnou postavu a v *Ryšánkovi a Schleglovi* se stává prostorem zcela ústředním.

4 Hospoda melancholická

V Nerudově novinářské práci a umělecké próze můžeme objevit hostinec zobrazený jako místo smutku, osamělosti, zádumčivých úvah a dokonce jako prostředí, které se podílí na tragickém příběhu. Jindy je zase na hospodu toužebně vzpomínáno jakožto na prostor, který se změnil a který již zřejmě nikdy nenabyde své minulé podoby a funkce.

4.1 V publicistice

Melancholických hospodských fejetonů najdeme v Nerudově díle mnohem méně než těch komických a rovněž jejich strukturování nepřináší tolik obtíží jako množství rozmanitých textů funkce komické. V zásadě můžeme rozlišit dvě větší skupiny. Jádrem první skupiny jsou trudnomyslné poznámky i úvahy odkazující k politicko-spoločenské situaci. Druhou skupinu pak tvoří povětšinou samostatné fejetony nostalgické, které se pozastavují nad znepokojující proměnou hospod, jež byly v minulých dobách v mnoha ohledech lepší, nebo s povzdechem vzpomínají na časy autorova hospodského mládí. Velice často se pak tyto dvě formy nostalgického hospodského fejetonu kombinují.

Zaměříme se opět nejdříve na texty, kde Neruda v souvislosti s hospodami reflektuje aktuální stav politiky a společnosti. Oproti komicky laděné kritice se kritika vážná a zádumčivá objevuje častěji v monotematických fejetonech. Nejedná se však o kritiku v pravém slova smyslu, ale zejména o případy, kdy Neruda s povzdechem rozvíjí úvahu nad nějakým společensko-politickým problémem. Hospoda zde ilustruje aktuální neutěšený stav nebo je, podobně jako u komických poznámek, místem, které se na aktuálním nepříznivém stavu přímo podílí. Takové poznámky obracejí se přímo k hostincům můžeme nalézt zejména na počátku autorovy novinářské kariéry v průběhu šedesátých let. Neruda v úvodu tohoto desetiletí reflektoval ono hospodské a pivní „vlastenectví“, které, jak víme, rezonovalo v hostincích první poloviny 19. století. Vlastenectví se mělo ukazovat jinde a jinak nežli pobytem v hostinci a pitím piva. „Myslím, že není zapotřebí, když někdo zdvihá džbáněk, aby při tom ubezpečoval, že

jest Čech,¹⁴⁹ napsal mladý fejetonista. Odstavec, který obsahuje povzdech nad nedostatkem národní hrdosti, můžeme najít u dalšího z fejetonů první poloviny šedesátých let, kde Neruda napsal: „Pražský jeden hostinský řekne českým hostům svým, že o jejich návštěvu nestojí, že má z Čechů jen škodu. Říkali na to, že je výrok ten urážkou veškerého obecnstva, neboť hodnověrní lidé tvrdili, že sobě pan hostinský dával od Čechů za nápoje a jídla právě tolik zaplatit, mnoho-li od Němců, že Čechů byla vždy u něho většina atd.“¹⁵⁰ Neruda se poté pozastavuje nad tím, že čeští návštěvníci takovou urážku spolknou a jdou do hostince znovu. „Česká pýcha ovšem není ještě na výši té jako dobrota českého piva; pravda to a je v ní mnoho směšnosti,¹⁵¹ konstatuje hořce autor.

Již necelý půlrok po zhodnocení české pýchy byl Neruda mnohem smířlivější. V monotematickém úvahovém fejetonu *Společenský život pražský* se o „českém člověku“ můžeme dozvědět: „Dualismus národnostní byl již na něm hlodal, on musil projít mnoho a mnoho škol, v nichž se mu vštěpovalo mnoho zbytečného a neporozuměného jazykem cizím a chladným; odbyv školy musil úřadovati, unavovati se po německu, němčina mu byla prostředkem k živení se, on byl jen v domácnosti své, měl-li jakou jen v kruhu svých každodenních společníků v oblíbené hospůdce zcela svůj, jen zde se bavil a byl poněkud šťasten.“¹⁵² Při čtení těchto vět nám může na mysl vytanout Quisuv výrok o hospodách jako „o nejmilejším útulku českých dušiček“.¹⁵³ Vraťme se však opět k Nerudově fejetonu *Společenský život pražský*. Autor zde dále zdůvodňuje uzavřenost hospodského kolektivu, která má spojitost s neutěšeným politicko-spoolečenským klimatem: „Hospodské ty společnosti byly a jsou zase jakoby kruhem rodinným, odpuzujícím vše cizí a člověk cizí se jim skutečně nepřibližuje, jako se vyhýbá samovolnému vetření se v rodinu cizí. Odtud již pořekadlo, že ‚každý Pražan u jiného stolu‘, ku kterémuž separatismu ovšem že vydatně připomáhaly policejní přechvaty nedávných ještě dob. Vzájemnou tou nedůvěrou stůněme posud všichni a s urážlivým podezřením hledíme na každého cizince.“¹⁵⁴ Neruda ve svém zamyšlení akcentuje nedostatečnost pražského společenského života, hostinec zde tentokrát není

---

149 J. NERUDA. *Drobné klepy I*, s. 33.

150 J. NERUDA. *Česká společnost I*. Praha 1951, s. 223.

151 tamtéž

152 J. NERUDA. *Drobné klepy I*, s. 260-261.

153 sb. *Hospody a pivo v české společnosti*. V. MACURA. *Hospoda v české vlastenecké kultuře*, s. 28.

154 J. NERUDA. *Drobné klepy I*, s. 260-261.

kritizovaný, ale vystupuje zde jako smutný a jediný nositel chudého společenského vyžití: „I starší již lidé stěžují sobě, že nevěděli by, jak čas zkrátit, kam jít, kdyby nebylo alespoň hostinců.“¹⁵⁵

Ve fejetonu (zmiňovaném v prvním kapitole) z konce šedesátých let ale již Neruda nad nedostatečností českého společenského života nenaříkal. Především viděl pragmaticky jeho slabá místa a uvědomoval si, že vytoužený český salón je v napjaté a tíživé společenské atmosféře nedosažitelný: „Upřímně řečeno, já sobě nedovedu ani myslit nyní nějaký český ‚salon‘! Totiž salon, v němž by politika měla jen tolik místa, mnoho-li hudba, umění, klep, někdy třeba ještě míň...“ ...„Jsme svorni ve sněmovně a při podpisu deklarace, dál už ne.“¹⁵⁶

Jako přechod k druhé deklarované skupině Nerudových nostalgických fejetonům nám poslouží úvod série studií *Ze starých hospůdek*. Samotné studie jsou zařazeny do funkce svědecké, avšak úvodní text je na rozdíl od nich jednoznačně nostalgický. Ačkoliv autorovi nebylo ani třicet, naříká v něm nad proměnou pražských hostinců: „Patriarchální čas ten, kdy každá čtvrt' měla jen jeden, nanejvýš dva hostince ‚elegantní‘ jež by nyní ovšem více také neslouly, a kdy obecnstvo všech tříd scházelo se v nízkých malých a zadýmaných hospůdkách, čas ten minul rokem 1848, svolávajícím ku schůzím, poutajícím kvůli rozpravám a novinám četně k místnostem veřejným“¹⁵⁷ Malé přívětivé hostince podle autora nenávratně zanikají. Uzavřenost každodenní hospodské společnosti tentokrát Neruda nespojuje s politickým klimatem a nevyvinutostí společenského života, naopak je zde vyjádřena lítost nad jejím zánikem: „Malých těch hospůdek je vždy méně a méně, hostince pěkněji zřízené vytlačily je již z historického práva jejich, a rovněž rozprášilo věčně se střídající obecnstvo, staré ty každodenní společnosti z jejich neměnných míst, odstranilo všechny ty sklenice nejrozmanitějšími víčky a jmény pokryté.“¹⁵⁸ Spolu s hospůdkami mizí i hostinští „s úsměvem na tváři“, kterým nezáleží na ničem víc, než na blahu hosta, kterého dobře zná: „Nyní platí buď hostinský nesmírný nájem, buď vyšinul se na majetníka paláci se podobajícího hotelu.

---

155 tamtéž

156 J. NERUDA. *Česká společnost II*, s. 561.

157 J. NERUDA. *Drobné klepy I*, s. 134.

158 tamtéž

Hosté spatřují vzácnou jeho oholenou tvář jen na okamžik, ukloní se jim co cizincům jen němě a zlehýnka.¹⁵⁹

Tento úvod ukazuje, jaký typ hostinců autor preferoval. Poklidnému prostředí dobrotivých starších pánů dával přednost před živelnými tanečními hostinci (oba typy hostinců načrtne v následujících studiích). S nadsázkou tak můžeme říct, že mladý pokrokář Neruda v případě hospodských zařízení zůstával zatvrzelým konzervativcem. Podobně na počátku sedmdesátých let nostalgik Neruda odbočuje ke „zlatým časům“ ve fejetonu, jenž se primárně zabývá fenoménem pijáctví: „Velmi lituju, že už nejsou ty staré, zlaté časy, kdy člověk musil několikrát do hospody, poněvadž při jediné návštěvě nemohl utratit tolik, co by obnášelo nejmenší peníz, nebo kdy hospodští oznamovali, že u nich lze od rána do večera jíst a pít za haléř.“¹⁶⁰

Povzdechy nad proměnou pražských hostinců tak můžeme najít již v časech Nerudovy rané publicistické tvorby, kdy autor vzývá časy minulé, s přibývajícím věkem se pak stále více nostalgicky obrací ke svému hospodskému mládí. „Seděli jsme vždycky zrovna vedle dveří do kuchyně a Josef nosil kolem nás jídla a pokaždé se s nimi zastavil. ‚To je bifšteček – ta vůně!‘ – ‚Klobásky – jako zlato!‘ Měli jsme těch vůní plné nosy, až pokaždé – no my jsme Josefa nenáviděli za to upřímně! A milovali jsme ho z plného srdce,“¹⁶¹ vzpomíná fejetonista na své rané hospodské pobyty s Vítězslavem Hálkem. Již v roce 1880 v závěru jednoho z polytematických fejetonů Neruda upozornil na potěšitelnou zprávu z Říma, týkající se zavádění ženské obsluhy do tamních hostinců. V souvislosti s tím si posteskuje, že u nás sklepnice stále ubývá a zálibně se pustí do vzpomínání na oblíbené sklepnice: „Ta tlustá Andulka, která mi vždycky k večeři schovala dršťkovou polívku s knedlíčky.....,suchá Dorotka“.....,líná Cecilka“.... nebo „malinká Zuzanka, která nosila sklenice vždycky nad hlavou a do mne byla zamilována - už je taky na pravdě boží, snad jí to pánbůh přece už odpustil“!¹⁶² Prakticky totožné naříkání nad mizením sklepnic a vzpomínání na ně najdeme i o devět let později v pozdním období Nerudových fejetonů: „Hynou. Mizí. Nalézají se už málokde – a za mého mládí byly skoro ještě všude – Ó vy vzpomínky luzné! Jakoby tanec víl, tak se ty obrazy honí – – Terezka – drobná Terezka! Říkaly jsme jí ‚mater

---

159 tamtéž, s. 135.

160 J. NERUDA. *Drobné klepy II*, s. 179.

161 J. NERUDA. *Česká společnost V*, s. 228.

162 J. NERUDA. *Česká společnost IV*, s. 299.

verborum‘, protože o slovo, o nějaký dobrý výraz nikdy nebyla na rozpacích“.¹⁶³ Podobně pak autor vzpomíná i na několik dalších oblíbených sklepníků. Tomuto nostalgickému exkurzu ke sklepníkům však ve fejetonu předchází láteření nad stavem hostinců. Již podle Nerudy neplní funkci jako dřív, hospodský chce jen vydělávat a chudý student či vandrovník sem nesmí ani vkročit: „Ach – dnešního dne už chudý člověk hospodskému ‚nic neplatí‘! Dnes sobě hospodský všímá už jenom lidí penězi zásobených, bohatých.“¹⁶⁴

Za protiklad oněch chamtivých hospodských můžeme považovat Františka Pěkného, jehož hostinec byl zmíněn v první kapitole jakožto útočiště mladých májovců. Právě tomu Neruda v polovině sedmdesátých let napsal patetický nekrolog. „Nebyl to muž lehkomyšlný, byl to muž stálé, neúnavné práce, ale jeho dobrota byla přílišná; on náležel k těm lidem, kteří by rádi pomáhali celému světu, v nevysloveném sice, ale pevném přesvědčení, že za stejných poměrů by celý svět zcela tak pomáhal jim“¹⁶⁵ Neruda nekrology nepsal nikterak často, což samo svědčí o tom, jak moc si Pěkného vážil. Na „Otce Pěkného“ vzpomíná jako na čestného člověka a vlastence, jenž neúnavně pomáhal studentům a mladým umělcům. „Nepsal tragédie, nehrál Leary, neskládal básně, nemluvil na sněmě řeči, nebyl žurnalistou ani doktorem nebo profesorem, byl právě jen pohostinský hostinský a pak Čech tak z plné duše. Také jsme již vrostli a nemáme pro český život víc ani zapotřebí podobně obětavých ‚otců Pěkných‘ – ale pro ten nedávný život, z něhož jsme vzrostli, byli vlastenečtí Pěkní faktorem, jehož nesmíme nikdy zapomenout!“¹⁶⁶

Funkce melancholická je v Nerudově publicistice výrazně méně frekventovaná nežli funkce komická. Mnohdy však, jak bylo ukázáno v kapitole hospoda komická, trudnomyslné poznámky ke stavu české politiky a společnosti autor kombinuje s komikou. Funkce melancholická tak vystupuje nejvýrazněji v případě Nerudovy hospodské nostalgie. Teskně je vzpomínáno především na nenávratně ztracenou podobu a funkci hospodského prostoru a na osoby, jež byli s tímto prostorem spojeny.

---

163 J. NERUDA. *Drobné klepy VI*, s. 181.

164 tamtéž, s. 180.

165 J. NERUDA. *Česká společnost III*, s. 388.

166 tamtéž, s. 390.

4.2 V beletrii

Hospodskou komiku jsme v umělecké literatuře shledali poměrně jednoznačně ve stereotypnosti prostředí a zatvrzelé neměnnosti postav. Stereotyp a neměnnost se sice také ve spojitosti s funkcí melancholickou objevuje, ale tragičnost a melancholičnost vystupuje v rámci hospody v pestřejších barvách. Hospodská melancholie v některých případech vystupuje zcela jednoznačně a intenzivně, v jiných případech se objevuje smíšená s groteskností či záhadností.

Začneme znovu u *Arabesek*, konkrétně u jedné z nich *France*, kde se opět můžeme setkat s pamětnickým typem vyprávění. Vypravěč, podobně jako v počátku *Pana Ryšánka a pana Schlegla*, vzpomíná na své dětství, tentokrát se ovšem jedná o vzpomínku značně odlišného charakteru. Pamětník s tatínkem občas chodíval na slany rohlík do malostranského hostince „U Kloubiců“, kde také jednou spatřil smutný zjev místního houslisty France: „Franc byl malinký, že jemný načervenalý nosíček jeho byl tenounký a prosvítavý, ústa že jevila umdlení místo posměchu a z modrého oka že nablýštěl se smích, ale prosba- nejdojemnější to prosba, jakou jsme kdy v oku unylém a staříčkém spatřil...“¹⁶⁷ Vypravěč, který se snaží vrátit do svých dětských myšlenek, pozoruje France, jak v hlučné hospodě hraje pro pobavení osazenstva: „Seděl mezi veselou, hulákající a výskající společností a huď jim na své ořelé housličky písně a kousky jakých žádali. Pamatuju se, že mne smutný Franc svými veselými písněmi tenkrát rozplakal, aniž bych byl věděl proč.“¹⁶⁸

Malý hoch zřejmě jako jediný v místnosti dokáže rozpoznat sebedpřemáhání chatrného houslisty a necitlivost, s jakou je s ním zacházeno: „Náhle vstali někteří z nejbujnějších od stolu, chopili se sedadle na kterémž Franc seděl, a vyzvihli je i s Francem na stůl. Všeobecný výskot pozdravil France ve výšce se kolísajícího. Franc znal už svou povinnost, zaškrábal tuš a zavejsknul. Jeho ‚ichuchu!‘ podobalo se spíše bolestnému vzkřeku než vyzvání k veselosti.“¹⁶⁹ Bujaré osazenstvo žertuje na Francův účet, dřevoštěp Strnad pronáší, že „na stole vypadá jako krejcarová houska na krámě“,

---

167 J. NERUDA. *Arabesky*, s. 47.

168 tamtéž, s 48.

169 tamtéž

chatrný houslista je navíc sám povzbuzován k hrubým žertům na adresu sebe i své ženy.¹⁷⁰ Náhle se však Francovi při jednom z mnoha záchvatů kašle udělá špatně, a proto je poslán domů, kam se sotva doplíží (tam ho zlověstně cosi táhne). Přijde mu otevřít jeho družka a „čtenář z několika gest rozpozná, že hospodský blábol se ocitá v drastickém rozporu s realitou, že pokořující historiky si nebožák vymýšlel pouze pro pobavení podnapilých křiklounů, aby je pohnul k almužně, kterou potřeboval pro umírající dcerku.“¹⁷¹ Dcera ovšem ještě tentýž večer zemře a Franc zmožen svojí chorobou a zármutkem umírá krátké poté. Druhý den se jde na mrtvého „na prkně“ podívat i drěvoštěp Strnad, který se slzami v očích opakuje své přirovnání k housce na krámě.¹⁷²

Hostinec ve *Francovi* především vytváří rámec pro dojímavý osud jedince vyřazeného ze společnosti.¹⁷³ Tragická pointa se ovšem neodehrává v hospodě, místní pijáci neví, že se sociální vyděděncem vzdává své důstojnosti pro dobro své rodiny. Hlučné a hrubé hospodské osazenstvo však, na rozdíl od vypravěče v podobě malého chlapce, postrádá jakoukoliv schopnost empatie. Až dojatý drěvoštěp Strnad, paradoxně jeden z nejaktivnějších hospodských křiklounů, si u Francovy mrtvolky uvědomuje tragičnost jeho osudu.

Hospodské setkání se společenským vyděděncem, ovšem značně odlišné, nám zprostředkuje i další z kratších *Arabesek Štědrovečerní příhoda*. Vypravěč pamětník tentokrát nevzpomíná na svá pozorování z povzdálí jako tomu bylo u *Pana Ryšánka* a *Schlegla nebo France*, ale je stěžejním aktérem své vzpomínky. „Byl štědrý večer a já seděl v hostinci“,¹⁷⁴ zní první výmluvná věta textu. Čtenář zde má opět, jako ostatně u většiny pamětnických typů Nerudova vyprávění, tendenci hledat biografické paralely, což může umocnit i následné vypravěčovo vzpomínání na dětství v chudé rodině, kde se vánoční svátky prakticky neslavily. V důsledku toho vypravěč tvrdí, že mu byl Štědrý večer vždy lhostejný. Je však třeba poznamenat, že samotnému Nerudovi na Štědrém

---

170 tamtéž, s. 49.

171 sb. *Hospody a pivo v české společnosti*. M. MRAVCOVÁ. *Mikrosvět hospody v díle Jana Nerudy*, s. 66.

172 J. NERUDA. *Arabesky*, s. 52.

173 sb. *Hospody a pivo v české společnosti*. ALEŠ HAMAN. *Neruda, pražské hospůdky a pivo*, s. 56.

174 J. NERUDA. *Arabesky*, s. 89.

dnu a jeho tradicích velice záleželo, o čemž svědčí téměř každoroční fejeton s vánoční tematikou.

Vraťme se ale k samotnému ději povídky, vypravěč nám po krátkém exkurzu do svého dětství líčí atmosféru liduprázdného hostince, kde se nachází jen večeřející sklepníci. Atmosféra je natolik tíživá, že krušná nálada přepadá i otrlého vypravěče: „Přicházel jsem si jako by opuštěn od celého světa, jako bych jediného přítele neměl, který by při slavnosti rodinné nenalezl lepších přátel nade mne, jako by jediného srdce nebylo na tom širém světě, které by ke mně důvěru chovati, které by se ke mně přituliti, se mnou se v rozechvění radovati mohlo.“¹⁷⁵ Setkáváme se tak prvně s hostincem, jenž podněcuje k záдумčivým úvahám nad vlastním životem. Z těch mladého vypravěče vytrhne zpozorování osamocené spící osoby, která dle popisu vypadá velice chudobně. „Náhle, jakoby perem vymrštěn, vzchopil se muž se stolu a obrátil obličej plně k světlu. Pravou rukou sáhl rychle k očím – po tvářích řinuly se slzy. ‚Ten zajisté není opilý a je-li právě dnes, bůhví proč že je!‘“¹⁷⁶ Osamělého zprostředkovatele děje ztrápený muž zaujme a snaží se s ním navázat kontakt, je ale hrubě odmítnut. Po chvíli si to však muž rozmyslí a dá se s vypravěčem do hovoru. Od této chvíle přestává být hospodský prostor podstatný, pozornost se přesouvá k srdceryvné konfesi neznámého chudáka. Ten býval boháčem, stal se z něho ovšem žebrák, prošel si nešťastnou láskou a všichni ho opustili. Dojatý vypravěč ho doprovází z hostince až do jeho nuzného bydliště a nabízí chudákovi finanční pomoc. Ten ovšem se slovy „Já nevydělávám vypravováním své bídy“¹⁷⁷ peníze odmítá a následně svého hosta spěšně vyprovodí ven. Vypravěč až doma s překvapením zjistí, že mu chybí tobolka a hodinky. Tuláka druhý den již na místě údajného bydliště nenachází.

Hostinec zde (pro Nerudu netradičně) není místo živé, hlučné, ale naopak klidné a tiché, v kontextu Štědrého dne místo osamění a trudnomyslnosti. Neruda jaksí impresionisticky zachycuje pocity svého hrdiny, které jsou podkresleny právě tíživou atmosférou hospodského prostoru. Těžko by štědrovečerního osamění mohlo vyniknout více než v prázdňém, velkém hostinci, který po celý rok bývá živý a plný lidí. Právě hospodské osamění podnítl hovor s přítomným chudákem. Zda tulák pouze využil

---

175 tamtéž, s. 89-90.

176 tamtéž, s. 90.

177 tamtéž, s. 95.

příležitosti k okradení dojatého a osamělého mladíka, nebo byla jeho pohnutá konfese upřímně myšlena, nechává Neruda již zcela na čtenáři.

Pokud se přesuneme k *Povídkám malostranským*, je se třeba v souvislosti s hospodskou melancholií krátce zastavit u povídky *Jak si nakouřil pan Vorel pěnovku*. Pan Vorel, jenž plánuje u Zeleného anděla otevřít krupařský krám, naráží na lhostejnost a přehlížení ze strany malostranských „domorodců“. Ta se mimo jiné projevuje i při jeho pravidelných návštěvách v hostinci, kde věčně sedí u džbánu piva zcela sám. Nejintenzivněji chlad a nezáměr vůči osobě pana Vorla vystupuje, když místní poštovní úředník pan Jarmárka slaví v onom hostinci výročí neuskutečněné svatby a ke konci oslavy vytáhne tři láhve mělnického: „Sklenky kolovaly – paní hospodská měla v celé zásobě své jen dvě sklenky vinné – ,ale žádná nezavadila o pana Vorla. A přec měl pan Vorel dnes zcela novou pěnovku, kovanou stříbrem, a byl si ji pořídil jen proto, aby vypadal jako soused.“¹⁷⁸ Pěnovka se ale paradoxně stává symbolem následného obchodního neúspěchu a posléze i tragického konce pana Vorla.

Samotný hostinec v povídce vystupuje jako hrdý reprezentant lokální zatvrzelosti a neměnnosti. Oslava stříbrné svatby pana Jarmárky, který se ale nikdy neoženil, působí groteskním dojmem, zároveň však může dojímat věrností starého mládence, jež je navíc respektována i sousedy. To marná snaha pana Vorla zapadnout do ustáleného sociálního prostředí působí již zcela dojemně. Hostinec mísí komické prvky lokálních zvyků s nemilosrdným ignorováním nového vetřelce. Nevoli ke změně zaběhlého řádu tentokrát ovšem nespojujeme pouze s hospodským toposem, ale s celou Malou Stranu.

V rámci funkce melancholické je hostinec především prostorem, kde se setkáváme se společenskými vydědenci. Tento motiv se objevuje ve všech uvedených případech hospodské melancholie. V případě *France a pana Vorla* je hospoda živým a bezohledným místem, jehož návštěvníci nemají pro vydědence pochopení. Pan Vorel není do mikrosvěta Malé Strany nikdy přijat, naopak Franc je jeho smutnou součástí. Ve *Štědrovečerní příhodě* je hostinec jiný, klidný a zádumčivý, ale i zde se objevuje jedinec

---

178 J. NERUDA. *Povídky malostranské.*, s. 127.

vyřazený ze společnosti. Hospoda nám zprostředkuje setkání osamělého mladíka s tajemným tulákem. Na rozdíl od *pana Vorla* a *France* se můžeme setkat s empatií a pochopením, které se ovšem osamělému a dojatému mladíkovi nakonec vymstí.

5 Hospoda svědecká

Do funkce svědecké jsou zařazeny hospodské a pivní texty, které jsou ve své podstatě především pozorovací, ačkoliv mohou obsahovat autorův postoj či názor. Jsou to texty úvahové a zejména popisné, které nemají výraznější komické či melancholické ladění. V hospodě svědecké se tedy jedná o případy, kde Neruda vystupuje jako pečlivý pozorovatel a svědek hospodského života.

5.1 V publicistice

Funkci svědeckou v rámci autorovy novinářské činnosti plní texty, které se týkají sporů mezi Čechy a Němci. Tyto spory totiž často pronikaly také do hospody a Neruda o nich ve svých fejetonech několikrát informoval. Autor ovšem také několikrát oba národy porovnával z hlediska jakési hospodské a pivní vyspělosti. Dále můžeme objevit několik monotematických textů populárně-naučného charakteru, jež míří do historie piva a fenoménu pijáctví. Speciální skupinu pak tvoří Nerudovy studie, které čtenáře přivádějí do pražských hostinců.

V případě fejetonů, které pojednávají o střetech Čechů a Němců v hospodách, není těžké odhalit, na čí straně autor stál. Nerudova antipatie tak především míří k počínání německých návštěvníků a provozovatelů hostinců. V roce 1874 Neruda napsal fejeton, který celý pojednává o tom, jak nepřátelská a nepříjemná jsou „německá“ lázeňská města vůči příjezdějícím Čechům. To opět dokládá místními hostinci, které dle jeho názoru „všemu českému vyhlásili boj na život a na smrt“: „V Teplicích najdeš hostince U Germánie, U Teutonie, u všech možných císařů, králů a princů německých, o Čechy a jich historii nezavadí ani jediný ze starých štítů.“¹⁷⁹ Fejetonista však v rámci tohoto textu ojedinele nabízí pozitivní zkušenost a řešení tíživé, národně-hospodské situace: „Dovolte mně, abych uvedl příklad nelázeňský. Navštívju v Praze s několika přáteli hostinec, jehož držitel je Němec. Co rozumný muž opatřil hostinský svůj závod českým služebnictvem, českým jídelním lístkem atd. Denně přichází na sta osob, z

---

179 J. NERUDA. *Česká společnost III*, s. 403.

nichž daleká většina je národnosti české, a co slyšíš? – ‚Die Speiskarte!‘ – ‚Kellner, bringer Sie mir die Národní listy!‘ – ‚Zahlen!‘ – Ani jediného nenapadne, že má právo v Čechách mluvit česky, a český jídelní lístek leží po celý rok klidně na stolku našem, jinde nežádán a nehledán. Pouhá to maličkost vůči naší ‚vysoké politice‘, že?“¹⁸⁰ Autor prostřednictvím hospodského jazykového paradoxu naznačuje, že Čechům o samotné používání jazyka nejde tolik jako o možnost používat ho. Hospodské prostředí nám zde hyperbolizovaně nabízí možnost společného soužití dvou národů.

Zcela odlišně pak vyznívá jiný příklad česko-německého hospodského pobytu z počátku napjatých sedmdesátých let. Rozhněvaný Neruda se tentokrát pohoršuje nad konfliktem, kterému předcházelo zahrání německé písně v českém hostinci, a o nějakém mírovém řešení tentokrát nemůže být ani řeč: „V pražském českém hostinci, hostinského Čecha, českými hudebníky hraje se Wacht am Rhein! K tomu ještě obecenstvu, mezi nímž je jen několik Němců. Venku vysloví se pak Němec o českých hostech tak urážlivě, že slova jeho vůbec není lze opakovati, a za to – sápu se Němci na Čechy! Perou se spolu a konec sváru stane se tím, že čeští studující se odstraní! Co chce člověk ještě – míň?! Vyhledal jsem si čtyři doktory medicinae a jednohlasně tvrdili, že má každý, ale prý každý člověk žluč. Pozoroval jsem celý týden všechny mne potkávající lidi a mohu ubezpečit, že každý měl dvě ruce, v nichž v případě potřeby mohly se skoro hravě stát dvě pěstě. Také jsem pozoroval – a nebyl to žádný optický klam, – že většina těch rukou držela hole – a on si dá někdo v Praze zahrát Wacht am Rhein, vynadá nestydatě Čechům a opanuje bojiště!“¹⁸¹

Z fejetonů o česko-německých hospodských vztazích přejdeme na rozsáhlé pojednání o pivě, které má jakýsi populárně-naučný charakter. Jedná se o sérii pěti článků souhrnně nazvaných *Zimní rozjímání o pivě* z roku 1887. Neruda v nich obšírně pojednává o historii piva, jeho výrobě, barvě, etymologii názvu či mytologii. Pivo v tomto ohledu ovšem není nikterak výjimečné, Neruda napsal podobná pojednání například o kávě či čaji. To souvisí s tím, že nemocnému autorovi, který koncem osmdesátých let de facto nevycházel z domu, chyběly aktuální zážitky, a tak psal obsáhlé encyklopedické články. Za zmínku ale rozhodně stojí úvod pivního rozjímání: Ať si naši škarohlídové nařikají sebevíc, že pivo je naším národním neštěstím, že

---

180 tamtéž

181 J. NERUDA. *Česká společnost III*, s. 153-154.

bychom byli národem zcela jinším, kdybychom namíste piva pili víno,- není to pravda. Němci také pijou pivo, a jak!, a přece vyhráli velké války a co dovedou, cítíme bohužel sami nejlépe. Naproti tomu jsou národové, kteří pijí pouze víno – a jsou k ničemu. Otázka, co který národ pije, či nepije, vůbec těsně souvisí se zeměpisnou polohou jeho bydla a bylo by vlastně velice pohodlnou výmluvou říci: „Nejsme k ničemu, protože pijeme pivo.“¹⁸² Již jako vyžrálý autor tak Neruda paradoxně (a ojediněle) odmítá kritiku oné „zhoubné“ „pivní lásky“. Touto kritikou ale ve svých fejetonech, jak bylo ukázáno, nikterak v minulosti národní charakter nešetřil. Povšimněme si také jakéhosi pivního porovnávání s německým národem, které se objevuje i v Nerudově polytematických fejetonech. Němci z těchto porovnání vycházeli lépe a autor v tomto ohledu oceňoval jejich vyspělost. V souvislosti s konáním pražského posvícení kupříkladu fejetonista napsal: „Bude se pít pivo, mnoho piva, ale myslící člověk se přec jenom zeptá: ‚Kam – kam to konečně vede!‘ a citlivý vlastenec s bolestným povdechem dodá: ‚V pití piva přec jen nemůžem zápasit s Němci; my potřebujem něco národního něco svého!‘ U Němců je pivo nápojem národním. V Německu má pivo 38, píšu třicet osm, různých jmen, u nás jen dvě. V Německu mají zvláštní ‚bierokratii‘ u nás ani nevíme, co s ypsilonem je. V Německu mají tisícesvazkovou bibliotéku písní a spisů o pivě, u nás máme jen Janišovu Piviádu.“¹⁸³ V podobném duchu Neruda porovnával i v jednom ze svých posilvestrovských fejetonů: „Pivo vařit, k tomu je ducha zapotřetí a plzeňské pivo vařit, to je už umění. Ovšem tolik jako Němci nevypijem, my také nemáme pro slovo ‚pít‘ 150 synonym jako oni dle svého Lichtenberga“.¹⁸⁴

Tento posilvestrovský fejeton z počátku sedmdesátých let je ale především ódou na pijáctví a opět jakýmsi výletem do historie: „Ve veselém kruhu pijáků mudrců ztrácí čas a hodina význam svůj, Bakchus je bohem věčného mládí. Není starosti ani žalu, neboť Bakchus svazuje konečky radosti a žalu vjedno. Není v něm rozdíl stavů, je ryzí republika, a přec je každý jednotlivec pro sebe král. Pitka učiní z nejpřísnějšího mravokárce příjemného společníka - a příjemný společník pije vždy dál a dál, učiní z pedanta nejbujnějšího garsona - a garson bujný pije vždy dál a dál, učiní z bázlivce hrdinu - a hrdinové odjakživa ctíli se vzájemně plným pohárem. Je při ní cirkulus samé rozkoše, nejenom tělesné, nýbrž i duševní. A tu rozkoš lze sobě patřit kdykoliv, to je to

---

182 J. NERUDA. *Drobné klepy V*, s. 372

183 J. NERUDA. *Drobné klepy IV*, s. 119.

184 J. NERUDA. *Drobné klepy II*, s. 177-178.

krásné. Člověk může pít na jaře z rozkoše, v létě k ochlazení, na podzim na počest Bakchovi a v zimě pro zahřání. Můžem pít proto, že máme radost, nebo že chce utopit žalost, nebo z dlouhé chvíle. Již starý Říman pravil, že je pět k tomu důkladných příčin: za první kvůli svátku, za druhé k uhašení žízně, za třetí na zabránění žízni budoucí, za čtvrté kvůli dobrému nápoji a za páté kvůli každé příčině. A také pijem.“... „My Češi nečiníme nechvalné výjimky. Stojíme na výši kultury a pijem všechno rádi, nejraději ale pivo“¹⁸⁵

Hospodská historie obrozeneckého procesu byla již několikrát zmíněna, ať již v souvislosti s funkcí komickou či melancholickou. V polovině osmdesátých let ovšem zralý autor nad touto historií uvažoval zcela bez emocí a zdůvodňoval také věčnou absenci salónu: „Myšlenka národní nalezla úrodnou půdu nejprv ve vrstvách takzvaných ‚nižších‘, v stavě selském, v měšťanstvě ‚drobném‘, a zde ovšem ‚salón‘, ‚společnost‘ nebude mít místa také nadál. Měšťák, řemeslník, menší obchodník a průmyslník, rovněž úředníček ovšem po útrapách denních vyhledává společnost, ale vyhledává ji přirozeně tam, kde ji najde nejsnáze, kde netřeba mu ohledů téměř prázdných, kde je pánem nejvolnějším, – v hostinci. V zadních světničkách hostineckých scházely se ty první vlastenecké společnosti naše a udržovaly nám v Praze českého ducha. V hostincích, ovšem již neskryvaně, rozbujel veřejný a národní náš život od let šedesátých, vázaný napořád ještě na vrstvy měšťanské. A o ty vrstvy budeme se bohdá také opíratí do veškeré budoucnosti – a společenský život náš bude zajisté dle toho vázán tedy také nadále na jmenovaná místa společenských schůzí jako doposud.“¹⁸⁶

Přejdeme nyní k Nerudovým monotematickým hospodským studiím ze šedesátých a sedmdesátých let. Jedná se o rozsáhlé reportážní texty, které se v některých případech blíží popisným pasážím jeho umělecké prózy. Autor v nich působivě líčí vybrané pražské hostince a jejich návštěvníky.

Prvně je třeba zmínit sérii studií psaných ještě do Hlasu *Ze starých hospůdek*. Tato série na první pohled zaujme především odlišností čtyř vybraných hospod, které nám jsou postupně představovány. Úvodní text ze série, který jsme již zmínili v kapitole hospoda melancholická, je věnován nostalgické úvaze o proměně pražských hostinců.

---

185 tamtéž

186 J. NERUDA. *Drobné klepy V*, s. 62.

Následující dva texty pak pojednávají o skromných, poklidných hospodách s úslužným personálem a pevnými sousedskými vztahy. Právě tyto poklidné až jaksi *biedermaierovské* hostince jsou v protikladu s dvěma dalšími načrtnutými hospodami, tančírnami s osazenstvem nevalné společenské úrovně. Všechny studie ze *Starých hospůdek* provází Nerudovo jedinečné propojení se čtenářem. Autor důmyslně komunikuje s adresátem, jako by vedle něho celou dobu stál nebo seděl a on přímo k němu mluvil.

Jak již bylo řečeno, v případě prvních dvou studií mladý autor přináší pohled do mizejících „patriarchálních“ hostinců, jimž právě v nostalgickém úvodu série vyjadřuje přízeň. První načrtnutá hospoda je jedinečná především díky svému hospodskému. Autor ho nazývá „stařečkem L.“ a je podle něj „perlou starých hospodských“.¹⁸⁷ Do hostince přicházíme jakoby společně s Nerudou a tentokrát jsme přijati kloněním a mnoha zastaralými komplimenty. Místní osazenstvo tvoří několik „velebných penzionistů“ a „mladších ouředníků z poblížkých ouřadů.“¹⁸⁸ Celá studie se týká především samotného „starého L.“. Ten se rád jakožto „arcikonservativec“ s mladšími doktory rád hádá o politice a mimo jiné se dozvídáme, že díky své dobrotě přišel o značné rodinné jmění. Právě jeho dobrota a úslužnost je Nerudou nejvíce zdůrazňována: „Starý L. Vidí již také pramálo, a je věru pohnutlivo, jak hmatá v úslužnosti své po stolech, aby hostům podal pepře, soli nebo papriky, jak chvatně hledá na stole tabatěrku svou, aby šňupcem poctil.“¹⁸⁹ Jeho zvláštností je, že v kapsách nosí vždy několik šátek. „Usměje se blažen, když někdo z hostů vysloví, že zapomněl šátek svůj doma, hned nabízí náhradu. ‚Nepřišel jste nikdy o půjčené šátky?‘ tázal jsem se ho kdys. ‚I ovšem, dost! Ale co mám dělat, když tak rád posloužím!‘“¹⁹⁰

V případě druhého hostince se pozornost přesouvá z hospodského na hosty. Ti jsou v kontrastu s návštěvníky tanečních podniků třetí a čtvrté studie: „Pro hospůdku tu nemá policejní hodina platnosti, nebo dům se pravidelně o desáté již zavře. Však není také dohlídky u tichých těch hostů zapotřebí, kteří beztoho přes desátou mimo postel by nevydrželi, a vydrží-li jednou do roka, učiní to leda na poctu jmenin pana hospodského

---

187 J. NERUDA. *Drobné klepy I*, s. 135.

188 tamtéž

189 tamtéž, s. 136.

190 tamtéž, s. 137.

a nikoli bez jakéhosi povznášejícího pocitu hrdinnosti.¹⁹¹ ... „Hosté ti scházejí se zde již od stvoření světa, totiž již po hezkou řadu let, a budou sem chodit věčně, totiž pokud vůbec chodit budou moci.“¹⁹² Neměnnost stálé společnosti zde však tentokrát není v komické podobě, jakou jsme poznali u Nerudovy beletrie, ale je zde jaksi žádoucí. Staré způsoby jsou ty správné a nové „špatné“ způsoby a zvyky, jako například jednat hrubě a s odstupem se sloužícími osobami, zde nemají šanci. Podobně se hospoda vyhýbá i moderním vymoženostem: „Plyn je pro hospůdku tu vynálezem zcela zbytečným, ať dobude veškerý svět, zde se mu nepropustí ani na píď místa.“¹⁹³ Pravidelně sem chodí především starší majetní pánové, jejichž rozmluva se točí kolem národního hospodářství a politiky: Český řemeslník, průmyslník a obchodník vyniká pěknou tou vlastností, že zbohatnuv vlastním mozolem, zůstává – výminky jsou řídké – tímž skromným, penězi svými se nehonosícím mužem, jakým za chudoby své bytí musil. Sklepnice vítá příchozí jménem, znát je i jejich rodinné poměry právě tak dobře, jako oni zase vědí, kde právě je některý z bratrů jejich v práci nebo na vandru.¹⁹⁴ Vše tak navíc podtrhuje familiární vztah zdejší obsluhy a osazenstva.

Třetí hostinec se od prvních dvou diametrálně liší, je to beznadějně místo existencí z okraje společnosti. Zmiňovaná Nerudova komunikace se čtenářem vyniká nejvýrazněji právě v tomto textu. Již v počátku se do tanečního hostince dostáváme společně s Nerudou: „Držte se vlevo, abyste do nějakého kalu nedostali, – pozor, prosím, zde jsou schody, opatrně nahoru, raději se chopte zábradlí, jest přece méně špinavé než zeď. Tak! Teď jsme nahoře, – slyšíte ten hluk? Počkejte jen chvíli, až najdu kliku.“¹⁹⁵ Samotná hospoda je místo svérázné, živelné, i nebezpečné. Neruda nám, spolustolovníkům, předává v rychlém sledu své vjemy a osobní dojmy. Hostinský si nových hostů vůbec nevšímá, ba vypadá, že se mu návštěva moc nezamlouvá (vzpomeňme si na úslužného „stařečka L.“). Bída a zoufalství se na nás hrne ze všech stran, a to především prostřednictvím místních návštěvníků, ztrhaných existencí a rozervaných alkoholiků: „Jsou to nešťastníci, buď pronásledujícím osudem a přílišnými

---

191 tamtéž

192 tamtéž, s. 138.

193 tamtéž

194 tamtéž, s. 139.

195 J. NERUDA. *Drobné klepy I*, s. 140.

starostmi k zoufalství a tím i k nesmírnému pití přivedeni, nebo také jedině lehkomyšlností svou ve vír ten stržení.“¹⁹⁶

Autor se však nad situací místních existencí nesnaží nějak výrazněji zamýšlet, jde mu především o zachycení atmosféry celého místa a zprostředkovat co nejživěji jeho ryzi beznadějnost a zoufalost. „Kontrastní situace a scény se střídají v živém sledu: drastická zákoutí, ztrhané tváře opilých dělníků, hrubost v jednání i v slovech, takový je obraz moderní ‚zábavy‘, jaký s fotografickou podobností Neruda reprodukuje.“¹⁹⁷ Jako středobod veškeré místní chudoby působí výjev staré babičky, jež hlídá za šedou oponou spící nemluvně: „Nechají chudáka po celou noc sedící dřímati a ráno budou lát a plísnit, aby při lehčích domácích pracích pomáhala a zbůhdarma neujídala. Lidskou tu bídu slabě osvětluje hliněný kahánek, rozlévajícím rembrandtovské polosvětlo po malé nahé místnosti.“¹⁹⁸ V nesmírném hluku a tanci se tu vedou nesmyslné rozpravy: „I zpustlost bezmyšlenková má akreditované své fráze a pohybuje se v nich právě tak naučeně jako blaseovanost vyšších tříd ve svých frázích salonních.“¹⁹⁹ Své peníze propíjejí i „hošici sotva škoře odrostlí nebo sotva za vyučení dostavší.“ Právě kvůli hrozící rvačce s jedním z „hošíků“ společně s Nerudou hostinec opouštíme, právě ve chvíli, kdy lokálem prochází policejní hlídka.

Čtvrtá studie nás přivádí rovněž do tanečního hostince, do kterého ovšem pánové musí zaplatit vstup. Není to sice místo životních ztroskotanců jako v případě třetí črty, ale o místo vyšší, noblesní společnosti se zde také rozhodně nejedná: „Ze salonu vychází as padesát párků, tanečníci nejvíce vojáci ‚šaršanti‘, děvčata oblečena moderně, s velikými krinolinami, samé slečny, avšak na šatu jejich pozoruješ přece jistou nedbalost, šátek kolem krku jest stočený, krajky a obruby pomačkány, špinavy, – nalézáme se na místě, kde se bavívá elegantnější část pražské demi-monde.“²⁰⁰ Studie je ovšem nejnápadnější svoji závěrečnou mysteriózní pointou, o které je pojednáno až společně s malostranskou povídkou *U tří lilí*.

---

196 tamtéž, s. 142.

197 A. HAMAN. *Neruda prozaik.*, s. 86-87

198 J. NERUDA. *Drobné klepy I*, s. 141.

199 tamtéž, s. 142.

200 tamtéž, s. 144.

Motivem policejní hlídky, kterým končí třetí studie *Ze starých hospůdek*, můžeme přejít k poměrně rozsáhlému reportážnímu textu *Obrázky policejní*, které vyšly v rámci *Pražských obrázků*. Právě s policejní hlídkou, kterou tvoří komisař a dva jeho kolegové, se v počátku obrázku vydáváme na noční obchůzku zkontrolovat „pražské vagabundstvo“. Tento Nerudův text je nápadně podobný právě třetí studii ze *Starých hospůdek*, a to především tím, že nám také zprostředkuje výlet do nuzného pražského hostince a zaměřuje se na lokální ztracené existence. Rozdíl pak shledáváme zejména v dějovosti samotného obrázku, který neukazuje pouze samotný hospodský topos, ale provází policejní hlídku ze stanice v Bartolomějské ulici a zase zpět. Neruda se zde nesnaží navodit dojem naší přítomnosti, jako tomu bylo v případě *Starých hospůdek*, ale s policejní hlídkou se vydává jako jakýsi dokumentarista s kamerou, pokoušející se upozornit na přehlížený sociální problém. Obchůzka postupně dochází až do uliček Židovského města, kde se „sprosté kořalny“ střídají s ještě „sprostějšími kavárnami“ a „oko policie sem vysílá nejpátravější paprsky své“.²⁰¹

Komisař se svými společníky vchází do jednoho z podniků. Po krátké odbočce k podobě malého, omšelého a silně zakouřeného hostince se pozornost opět přesouvá na místní existence: „Postavy přítomných vypadají v tom světle až děsně – ovšem, nevypadaly by krásně při světle nejkrásnějším, a skoro lze říci, že jim ten světlový popelec sluší jako mlha zpustlé roklině. Jsou to lidé obojího pohlaví, nejrozmanitějšího stáří, ale obličejů stejně vyžilých a chorobných, šatu jen o nepatrnost více méně zvětšelého, lidé od hlavy k patě onoho páchnoucího rázu, jakéhož dodává opilost neuprositelným návykem se stavší. Je to nový druh lidí, jež vytvořila teprve kultura.“²⁰² Dostává se nám podrobného popisu vybraných osob, mezi kterými můžeme najít třeba i zcestovalého a vzdělaného mladíka, který se v Praze stal „cynikem z přesvědčení“ nebo bývalého bohatého měšťana. Stojí za povšimnutí, že Neruda zde vkládá souvětí velice podobné tomu ze třetí studie ve *Starých hospůdkách*: „Jedni jsou tu bez viny a osudem, druhí osudem i vinou vlastní, třetí chudobou již do kolébky vloženu.“²⁰³ Více zde ale tuto myšlenku v jakémsi romantickém až nihilistickém duchu rozvíjí: „ Jsou to také hrdinové, ale z těch, kteří životem opovrhují proto, že jim život ničeho neposkytuje; avšak i kdyby samovolně byli odhodili požitky vyšší a v nejhrubším cynismu viděli to,

---

201 J. NERUDA. *Pražské obrázky*. Praha 1954, s. 14.

202 tamtéž, s. 14-15.

203 tamtéž, s. 16.

co jim jedině zadost činí, - neuškodí-li někomu jinému, nelze jimi opovrhovat: jeden slávou, druhý ostrým nápojem – nechť se každý probíjí a propíjí svůj život, jak chce.“²⁰⁴

Pozornost se občas obrací také ke komisaři, který všechny místní existence dobře zná a prvotně se jeví jako přísný a neústupný správce pořádku. Postupně však z jeho promluv se štamgasty vyplývá, že leč je tvrdý, myslí to s nimi mnohdy dobře a smířlivě: „Jakpak- pořád se ještě nechce do práce?“ „Už zase jste opilý a sotva že ještě přišel ze špitálu!“ „Kam jste dal kabát, který jsme vám předevcírem dali; že jste jej už zase prodal?“²⁰⁵ Hlídka při prohlídce lokálu nalezne jim dobře známou mladou prostitutku Terezkou. Té se na rozdíl od její kolegyně, jež je v kontrastu s Terezkou ošklivá, stará a již zcela zkažená, snaží komisař pomoci a hlídka ji společně s neznámým patnáctiletým hochem odvádí na stanici: „Terezko, vám jsme řekli, že kdykoliv vás tady najdem, budete vždycky zavřena!“²⁰⁶ Postava komisaře tak může připomínat inženýra z *Trhanů*, který se také snaží pomoci mladému zatracenci. Hlídka končí svoji obchůzku a spolu se zadrženými se vrací do Bartolomějské, kde v podstatě náhle končí i děj *Obrázku policejního*.

Ve třetí kapitole již bylo zmíněno, že Neruda byl po celý svůj tvůrčí život kritikem sociální nerovnosti, nespravedlnosti a zastáncem sociálně slabých. Fejetonů, které se chudobou a jejími nositeli zabývají, můžeme nalézt mnoho. „Vraha, nepřítele lidstva, k doživotnímu žaláři odsouzeného, šatíme a živíme, kdož ale umozolil v těžké práci za lidstvo ruce své, ztrhnul tělo a všechny rozchuravěl smysly, může mrznout, může hladovět, na ulici churav dokonat- kdopak se po tom ptá!“,²⁰⁷ napsal například autor k tíživé situaci nejchudších. Jindy se zase můžeme dozvědět: „Bída vyrostla nejvýš ve městech velkých, kde přepych bohatců vše a vše až nepřírozeně zdražiti dovedl.“²⁰⁸ V případě Nerudových studií, které míří do nuzných hostinců, ovšem nejde o explicitní sociální kritiku. Tyto reportážní texty jsou především barevným vyličením těchto míst a jejich návštěvníků, jakkoliv je z textů patrné, že se Nerudovi takové hospodské prostředí nezamlouvá.

---

204 tamtéž

205 tamtéž

206 tamtéž, s. 18.

207 J. NERUDA. *Česká společnost III*, s. 298.

208 J. NERUDA. *Česká společnost II*, s. 504.

5.2 V beletrii

Hospodská beletrie v rámci funkce svědecké představuje nejprve texty *Trhanů* a *U tří lilií*. Nebýt beletrizujícího dokončení, *Trhany* bychom patrně mohli zařadit mezi Nerudovy publicistické studie. *Tři lilie* pak představují jedinečný, disproporční případ, který jen těžko řadíme do vytyčených kategorií. Oba texty jsou v celkovém vyznění od sebe natolik odlišné, že je jen stěží můžeme vzájemně porovnávat. O hospodském toposu je sice v obou případech svědčeno, jinak ho však žádné společné znaky nespojují. Srovnávat tyto dva texty nelze ani s dvěma dalšími méně známými případy Nerudovy fikční prózy, které lze zařadit do hospody svědecké. Jedná se se o texty *Měla gusto* a *Za půl hodiny*, které jsou krátkými, společensky kritickými povídkami. Hospoda svědecká tak v rámci Nerudovy beletrie přináší (především v případě *Trhanů* a *U tří lilií*) nejkomplicovanější podoby hospodského zobrazení.

V případě *Trhanů* shledáváme poměrně nejednoznačnou funkci hospodského prostoru. Na jedné straně můžeme zdejší hospodské výjevy, ale ostatně i celou prózu, vnímat jako jakýsi dokumentární pohled s prvky sociální kritiky, podobně jako tomu bylo u *Obrázků policejních*. Na straně druhé, máme pohled reprezentovaný Alešem Hamanem, který hlavní smysl *Trhanů* (těch časopiseckých, nedokončených) vidí v předvedení barvitě pestrosti a živelné přirozenosti života. Neruda podle Hamana mezi trhany nalézá životní plnost.²⁰⁹ Trhani, dělníci na trhání skal, kteří přijíždějí do malé vesnice kvůli stavbě nové železnice, jsou lidé různé národnosti, žijící často i se svými rodinami de facto kočovným životem. Hned při příjezdu si zřizují svoji vlastní provizorní osadu, jejíž součástí je i hospoda neboli kantina. Právě zde trhani propíjejí všechny své peníze, zapíjejí žal i radost, pití se stává zdrojem jediné zábavy. Hospoda je i jakési kulturní centrum, místo, kde jsou sdělovány veškeré informace.

Prostor hospody v původním časopiseckém vydání je skutečně místo v lecčem připomínající hostinec z *Obrázků policejních* nebo ze třetí studie *Starých hospůdek*. Podoba je na některých místech zřejmá, můžeme například nalézt stejný motiv propitého šatstva nebo propíjených peněz, které měly být určeny rodině: „Potrefený ví,

---

209 A. HAMAN. *Neruda prozaik*, s . 98

že nemůže pranic proti tomu dělat; z počátku ještě prošlehává mezi pitím předsevzetí; když se vyndává další zlatka, ještě se před vnitřním okem kmitna žena s dětmi- ale pak, rána pěstí do stolu, sklenička vzhůru a: Inu děj se vůle boží, já už nic nedbám!²¹⁰ Oproti výše zmiňovaným textům Nerudovy publicistiky je však hospodský prostor u *Trhanů* ještě živelnější. Vypravěč se nezaměřuje na samotné zničené postavy, ale na zobrazení zničujícího, až extatického pití: „Jako by náhle každého se zmocnila tuha, ne opít, upít se! Ale je to těžké, trhanův žaludek je také jako boty svatého Benedikta, a ty byly bez podšvů. A drahé je to. Ovšem, nač peníze, když je kapsa roztrhaná; také nelze upřít, že nejde nad otcovské naučení: propij všechno, co můžeš, nebude soudu, až umřeš.“²¹¹ „Démon alkohol“ zde nezadržitelně řádí a trhani jsou připraveni se zcela upít. Primární cíl patrně nebyl poukázat na problematiku život dobových dělníků, ale skutečně prostřednictvím trhanů a jejich destruktivního počínání zamýšlet (a podněcovat zamyšlení) nad smyslem života.

Podoba trhanského života však není nikterak oslavována ani idealizována, vypravěč se zdržuje jakéhokoliv hodnocení nebo morálních soudů. Jediná postava, jež vystupuje proti hospodskému marnotratnictví, je inženýr, který na dělníky dohlíží. Ten se snaží mladému Komárkovi, který s kamarádem Schneiderem věčně propíjí všechny peníze, pomoci, proto mu uděluje dohlížecí funkci a kupuje mu nový oděv. Komárkovo odhodlání polepšit se však pod společenským tlakem padá právě v hostinci: „A ty nám nezaplatíš ani skleničku švindy?“ hlučí hlasy přátel ze všech stran. Komárkovi je úzko. Tak rád by tovaryšům se ukázal,- ale nemá groše v kapse.“²¹² Nakonec Komárek propíjí nové šaty, svoji novou funkci ztrácí a opět se propadá do nekonečného kruhu pitek. Co se týče časopisecké verze a našeho „hospodského“ hlediska stojí za povšimnutí úryvek, který si trhani v kantině zpívají: „pominem, nebudem, světa nepřebudem.“²¹³ Ten může evokovat dobově velice populární hospodský popěvek Václava Hanky s refrénem: „Milujme se, nedejme se/vybíme se, napíme se,/milujme se, napíme se/a pak vybíme se.

---

210 J. NERUDA, *Trhani*, Praha 1956, s. 29.

211 tamtéž, s. 30.

212 tamtéž, s. 37.

213 tamtéž, s. 30.

(Popularita tohoto popěvku dosáhla takové výše, že dokonce byla jako domnělá husitská píseň uvedena do Evropy skladatelem F. Listzem.)²¹⁴

Beletrizujícím dokončením *Trhanů* se však mění i hospodský prostor. Respektive nemění, ale mění se přístup hlavního hrdiny dokončení, nám již známého Komárka. Ten se, po vypovídání ze své nešťastné lásky, pod inženýrovým dohledem skutečně polepšuje, stává se dohlížitelem a své pití omezí na minimum. Komárek se tím odcizuje společnosti, která je bytostně spjata právě s pitím. Hospodský prostor se z pohledu Komárka mění z místa životní náplně a potřeby na místo změny a „odříznutí se“ od komunity. Bez nezřízených pitek se z něho stává samotář a odcizuje se dokonce i nejlepšímu příteli Schneiderovi: „Při veřejných rozmluvách v kantině Schneider teď ani nesdílel, a Komárek, když něco řekl, byla to skoro mravní nějaká sentence, to pak Schneiderem trhlo, sklenice mu přimrzla k ruce a s odevřenou hubou zahleděl se na přítele.“²¹⁵ Schneider se čím dál tím více upíjí, avšak svého bývalého přítele nechává být. Komárek sice spořádaně pracuje a dokonce se k němu vrací jeho láska, ale v závěrečném obrazu se dozvídáme, že mu umírá dítě.

Beletrizující dokončení tak výrazně zvažnělo, podle Hamana akcentuje fakt, že život není idyla, ale nevypočitatelná relativita.²¹⁶ Přes všechnu snahu, polepšení a slibně vypadající budoucnost, se nikdo nedokáže vyhnout potencionálnímu životnímu neštěstí.

Po tragikomickém příběhu pana Vorla v *Malostranských povídkách* následuje nejkratší text povídkového souboru, *U tří lilií*, který je rovněž spojen s hospodským prostorem. Podobně jako u *Štědrovečerní příhody* se s prvními větami dostáváme do vypravěčovy vzpomínky na večerní pobyt v hostinci. Vypravěč ovšem tentokrát nesedí v osamocené, tiché hospodě, ale pod arkádami malého hostince U tří lilií, kam občas nahlíží oknem a pozoruje živý tanec. Venku zuří bouře a vypravěč střídá pohledy na tančící páry s pohledy do zahrádky: „Někdy, když šlehnul jasnější blesk, viděl jsem u zahradní zdi a na konci arkád bílé hromady lidských kostí. Býval' zde druhdy hřbitůvek a právě tento týden vykopali z něho kostry, aby je převezli jinam. Půda byla ještě

---

214 sb. *Hospody a pivo v české společnosti*. J. RAK. *Pivo jako konstituční prvek vlastenecké ideologie*, s. 174.

215 J. NERUDA, *Trhani*, s. 54.

216 A. HAMAN, *Neruda prozaik*, s. 101.

rozryta, hroby otevřeny.²¹⁷ Počáteční atmosféra hostince se tak může zdát jaksí zlověstná až hororová.

Pozornost vypravěče se ovšem přesouvá do salónu na tančící „krásnookou“ dívku, s níž si počíná vyměňovat pohledy. Na popud jiné příchozí dívky „krásnooká“ odchází do bouře, ale za krátký čas se vrací znovu. „Rovnalas si promoklé šaty, utírala vlhké vlasy a starší nějaká družka ji pomáhala. ‚A proč jsi šla v té nehodě domů?‘ tázala se tato. ‚Sestra přišla pro mne.‘ Hlas její slyšel jsem teď po prvé. Byl hedvábný, měkký, zvukný. ‚Stalo se něco doma?‘ ‚Matka zrovna zemřela.‘ Setkáváme se zde tak s motivem dívky, které právě zemřela matka, ale ona se přesto dále oddává zábavě. Tento motiv není pro Nerudu prózu nikterak nový. Prvně ho Neruda použil v již zmiňované čtvrté studii ze *Starých hospůdek*. Zde se motiv také objevuje v živém prostředí tančících vojáků a volných mravů, avšak mnohem nečekaněji v úplném závěru črty. Motiv tu nemá ještě vlastní epickou formu. Postavy jsou tu zcela anonymní, blíže neurčené, psychologicky necharakterizované.²¹⁸ „Dveře se rozlínou, do světnice vběhne děvče jiné, majíc tváře spěchem rozohněné. ‚Nu, jak se má tvá matka?‘ táže se sedící. ‚Umřela.‘ ‚Ted?‘ ‚Ted‘ a tlačí se skrz diváky.“²¹⁹ Tento závěrečný dialog zde především tvoří pointu, která koresponduje s vykreslením tanečního hostince. Podruhé mladý Neruda využil motiv v arabských *Povídkách měsíce*. Zde se nejedná o závěrečnou pointu, ale jakousi epizodku, která je vyprávěna jednou z postav arabesky. Vypravěč s dívkou, jež se pohádala se svým milým, tančí v hostinci a on ji ráno doprovází domů. Tam spatří, jak sousedka dívky upravuje mrtvou stařenku: ‚Matka už umírala dva dni,‘ povídala moje milá, ‚půjč mně půl zlatého, kdybych něco potřebovala.‘ Začala se hádat se sousedkou, že mrtvola vzala něco šatstva, a já uklouz. Škoda tak půl zlatého bez toho dala matku do kaple!“²²⁰ Motiv zde nevrcholí v jednom okamžiku, ale jeho účinek je rozložen do děje.²²¹ Vraťme se však konečně ke třetímu užití tohoto motivu, tedy ke *Třem liliím*. Vypravěč, který zaslechne dívčina slova, se zachvěje. Následně ji chopí za ruku a odvádí do zahrady. Dívka se k němu během vrcholící bouře přitiskne a v explicitu prózy se dovídáme: „bylo mně jako bych musil

---

217 tamtéž s. 131.

218 A. HAMAN. *Tři stálice české moderní prózy: Neruda, Čapek, Kundera*. Praha 2014. s. 22.

219 J. NERUDA. *Drobné klepy I.*, s. 145.

220 J. NERUDA. *Arabesky*, s. 208.

221 A. HAMAN. *Tři stálice české moderní prózy: Neruda, Čapek, Kundera*. Praha 2014. s. 22.

vypít tu zlotřilou duši z ní!“²²² Vypravěč se tak stává aktérem samotného motivu a snaží se zachytit svůj bezprostřední emocionální zážitek. Milostná scéna v zahradě znamenající vrchol prózy se odehrává již mimo hospodský prostor.

Hostinec je ve všech třech případech motivu místem taneční zábavy, kde se „zlotřilá“ dívka „oddává“ své morální zkaženosti. Touto zkažeností je pak v případě *Tří lilií* neodolatelně přitahován i sám vypravěč. Text *Tří lilií* se diametrálně odlišuje od ostatních próz *Povídek malostranských* a jediné, co ho s nimi spojuje, je lokalizace hostince na okraj Malé Strany.²²³ Podobně tomu je i u zobrazené hospody, kterou nemůžeme jednoznačně zařadit do vytyčených funkcí. O zařazení mezi hospodu svědeckou tak rozhodla především filiace se čtvrtou studií *Ze starých hospůdek*, jejíž motiv je zde dějově rozveden.

Dalším případem hospodského svědectví jsou texty *Měla gusto* a *Za půl hodiny*. Ty můžeme najít v rámci některých vydání *Pražských obrázků*, ačkoliv je sám Neruda mezi tento výbor nikdy nezařadil. Texty vyšly jednotlivě v časopisu *Obrazy života*, kde vycházely takřka výhradně fikční prózy, což nás utvrzuje v tom, že se jedná o povídky. U textů (zvláště v případě *Za půl hodiny*) sice můžeme najít společné znaky s *Pražskými obrázky*, ale na rozdíl od nich se nejedná o popisné studie, ale výrazné, ucelené příběhy (nutno dodat, že s dosti odvážným tématem).

V případě povídky *Za půl hodiny* se dostáváme do podniku, kde v pozdní hodině sedí jen několik málo hostů. Po krátkém úvodu do ospalého lokálu se pozorovatel přesouvá ke třem osobám, kteří tu jako poslední sedí a hrají karty. Jedná se o dva muže a mladou ženu. „Děvče to as pětadvacetileté; o jejím mládí nedalo se pochybovat, ač její obličej už mnoho vráskou zohyzděn byl, a v jejím oku místo mladistvého ohně už však kalnost a přesycenost se byla rozhostila...“ „...Není pochybnosti o tom, že patří k oněm nešťastným ženštinám, jež všichni zatracují a přece se nerozmýšlejí, počet jejich některou novou obětí rozmnožit, s nimiž tajně se lidé scházejí, aby je veřejně v bláto zašlapovat a takto sobě laciným způsobem na morální velikost zahrát mohli.“²²⁴ Neruda se tak zde otevřeně pouští do společenské kritiky. Ta pokračuje s vylíčením

---

222 J. NERUDA. *Povídky malostranské.*, s. 133.

223 D. MOCNÁ. *Záludný svět Povídek malostranských*, s. 45-46.

224 J. NERUDA. *Pražské obrázky, Trhani*. Praha 1929. s. 338.

spolustolovníků bezejmenné prostitutky: „Oba tito mužští patřili dle šatstva, obličejů i každého pohybu k lepším stavům. I v podobných zcela nízkých místnostech objeví se často lidé ‚lepších‘ tříd buď z rozmrzelosti nad jednotvárným životem solidnějších společností, buď z okamžité bujnosti, buď konečně k vůli tomu, aby život bídačů poznali a jim se u porovnání ke svému pohodlí jaksi duševně polechtali a jako nějakou zaplacenou komedii se pobavili.“²²⁵

Podoba hospodského toposu je zde odbyta krátkým odstavcem: „Všechno dosvědčovalo primitivnost, ba i chudobu. Asi pět dlouhých, ošumělých stolů stálo těsně při sobě; u stěny byly kolem stolů lavice, naproti nim vysoké, holé židle. Stěny byly bílé a téměř bez ozdob, jen dva křiklavé iluminované malé obrazy a staré zrcadlo v rámci taktéž ze zrcadlového skla visely nad stolem, u něhož si byli pozdní hosté ubytovali.“²²⁶ Pozornost totiž není upřena na chudobný hostinec, ale na životní příběh mladé prostitutky, který pánům začne na požádání vyprávět. Autor zde nezůstává, na rozdíl od případů studií *Starých hospůdek* a *Obrázků policejních*, u konstatování, že někteří si za svoji bídu můžou sami a jiní ji mají de facto vrozenou, ale věnuje se prostřednictvím dívčina vyprávění příčinám této bídy a jejímu konkrétnímu nositeli. Prostitutka je reprezentantem právě onoho sociálního determinismu. Dívka s předstíraným klidem vypráví o dětství bez rodičů, oportunistické kuplířce, nešťastné lásce, ale také o své mladistvé naivitě. Její profese a přítomnost v chudobné nalévárně je logickým vyústěním nepříznivého osudu.

Ospalá atmosféra nuzného hostince, který je jejím azylem, podkresluje dívčino vyprávění. Povídka je, stejně jako v případě třetí studie *Ze starých hospůdek*, ukončen příchodem noční hlídky, která znamená odchod zámožných pánů. Neruda se v tomto textu poměrně ostře pouští do kritiky pokrytecké společnosti a zprostředkuje nešťastný příběh dívky, za jejíž osud je právě tato společnost odpovědná.

Další povídka *Měla gusto* také přináší příběh chudé dívky. Ta si ovšem za svoji bídu může naopak zcela sama. Mladá a pěkná Mária (jméno asociující Máchovu prózu) totiž svým zhýralým životem a lehkomyšlností přivede na mizinu a posléze i do hrobu oba své manžely. Text je rozdělen na tři části a příběh tentokrát podává vyprávěč, nikoliv sama dívka. První část se věnuje seznámení a soužití s prvním bohatým

---

225 tamtéž

226 tamtéž, s. 339.

manželem, starším domácím pánem. Druhá čtenáři zprostředkuje Marjánčino (dívka již není nazývána Márinkou) neúspěšné podnikání a seznámení s vdovcem, který si ji chce vzít. To se nakonec stane a Marjánka prohýří také jeho obchod. Třetí, pro nás důležitá část, přechází rovnou do hostince U „Vonapartů“: „Od rána, kdež se něco kořalky co snídaně prodalo, nikdo sem nezabloudil; teprve když poledne odbilo, sehnali se sem zedníci, nádeníci a drvoštěpové, aby zatím chlebem, sýrem a pivem posilnili, než by po odpolední práci na vydatnější večeři došlo.“²²⁷ V hostinci v tento čas nacházíme také „opilou plátenici Mařenu“ (povšimněme si opět pejorativní změny oslovení). Dvojnásobná vdova se hádá se šenkýřkou, která jí nechce nalít na dluh. Mařena se proto obrací na místní osazenstvo: „,Prosím, pánové, kupte, paní by mne nechala žízni umořit!‘ Hosté se počali hlasitě smát, žádný však nekupoval.“²²⁸ Mařenu nakonec pozve drvoštěp s klobásníkem, kteří by se s ní oba rádi oženili. Závěr obrázku tak opět míří k nešťastnému manželskému svazku.

Hostinec v próze tedy především dokresluje společenský sestup mladé ženy, která se snížila až k žebrání o „náprstek kořalky“. Dívka promrhala slibnou životní pozici a do hospody přichází z druhého konce společenského spektra, než ta z obrázku *Za půl hodiny*. Vina tentokrát nespočívá na netečné společnosti, ale na konkrétním jedinci. Obě povídky tak přinášejí protikladné životní příběhy končící bídou, pro niž je logicky nutný hostinec vhodným prostředím.

---

227 tamtéž, s. 334

228 tamtéž

Závěr

V závěru práce stručně zrekapituluji obsah a stěžejní poznatky jednotlivých kapitol. Následně shrnu výsledky, ke kterým jsem dospěl.

První kapitola pojednává o důležitosti hospodského prostoru a piva pro období první a zejména druhé poloviny devatenáctého století. Hospoda je představena jako centrum českého společenského života, ať již v pozitivním, či negativním smyslu. Zároveň je hovořeno o Nerudově ambivalentním vztahu k hostincům a pivu. Důraz je také kladen na představení dobového provozu a fungování hospodských zařízení.

Ve druhé kapitole vymezuji a charakterizuji oblast Nerudova díla, ve které se hospodská zobrazení objevují. V největší míře se jedná o fejetony, a proto nastiňuji jejich obecnou podobu. Důležitým bodem je poukázání na podobnost Nerudovy publicistiky a beletrie a na nejednoznačné řazení *Trhanů*. V závěru kapitoly pak specifikuji metodologický postup a vymezuji pro Nerudova hospodská zobrazení tři funkce, a to komickou, melancholickou a svědeckou. Zároveň je poukázáno na nejednoznačnost tohoto dělení, která plyne ze záměru postihnout všechna autorova hospodská zobrazení a také z charakteru jeho fejetonů.

Třetí kapitola je věnována funkci komické. Hospodu komickou v Nerudově díle objevujeme suverénně nejčastěji. V oblasti publicistiky se týká takřka výhradně fejetonů a najdeme ji v mnoha rozmanitých podobách. Přesto lze rozlišit hospodská zobrazení související se satirickou společensko-politickou kritikou a pak zobrazení apolitická. Apolitická zobrazení představují reakce na dobové hospodské problémy nebo Nerudova nadčasová vylepšení hospodského provozu. Mnohem více soudržné jsou pak hospodské motivy v autorově beletrii. Je ukázáno, že komika hospodského prostoru a jeho návštěvníků vychází takřka výhradně z neměnnosti a stereotypnosti.

Ve čtvrté kapitole se věnuji funkci melancholické. Ta je naopak funkcí, jež je v Nerudově próze zastoupena nejméně. V publicistice se jedná o pochmurné, politicko-společenské úvahy a především Nerudovu nostalgii, ke které, jak je doloženo, tíhne již od mládí. Hospoda melancholická ve fikční beletrii vystupuje ve více podobách od osamělosti po tragické osudy sociálních vydědenců. Právě motiv sociálních vydědenců je pro funkci melancholickou charakteristický.

Funkci svědecké je věnována pátá kapitola. Ta v oblasti Nerudovy publicistiky vystupuje především v podobě studií, které nás přivádějí do nuzných pražských hostinců. Dále však můžeme nalézt pozorování a úvahy týkající se aktuální společensko-politické situace a dokonce několik exkurzů do historie. Hospoda svědecká přináší nejkomplicovanější podoby hospodského zobrazení v rámci Nerudovy beletrie. Všechny texty však nějakým způsobem odkazují k autorovým publicistickým studiím.

Zobrazení hospody a piva v Nerudově prozaickém díle nalzáme ve třech podobách a to komické, melancholické a svědecké, ačkoliv se nejedná o kategorie zcela jednoznačné. Tyto podoby konstantně vystupují po celý Nerudův tvůrčí život, přičemž hospodu komickou lze považovat za zcela dominující. Bylo ukázáno, že nelze Nerudův vztah k hospodám a pivu redukovat pouze na jeho známé bonvivanství a znalectví. V rámci publicistiky můžeme pro všechny tři kategorie rozlišit dvě velké skupiny hospodských textů, a to skupinu politicko-společensky reflektující a následně skupinu apolitickou. V případě beletrie se hostinec stává důležitým a zcela záměrně vybraným prostředím Nerudovy fikce. Hospodský prostor je nejen v beletrii, ale i publicistice spojen s autovými oblíbenými postavami (štamgast, sociální vyděděnec, hospodský aj.), které vystupují v rámci funkcí odlišně.

Hospodské motivy a témata v Nerudově díle nacházíme v početných a rozmanitých podobách, ať již v notoricky známých případech povídkových textů, nebo v málo známých fejetonech jeho mnohaleté novinářské kariéry. Má práce se pokusila všechny tyto podoby hospodských zobrazení představit a utřídit.

Seznam použitých informačních zdrojů

Prameny:

NERUDA Jan. *Česká společnost I.* 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1951.

NERUDA Jan. *Česká společnost II.* 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1956.

NERUDA Jan. *Česká společnost III.* 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1960.

NERUDA Jan. *Česká společnost IV.* 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1964.

NERUDA Jan. *Česká společnost V.* 1. vyd. Praha: Odeon, 1971.

NERUDA Jan. *Drobné klepy I.* 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1958.

NERUDA Jan. *Drobné klepy II.* 1.vyd. Praha: SNKLHU, 1959.

NERUDA Jan. *Drobné klepy III.* 1.vyd. Praha: SNKLHU, 1962.

NERUDA Jan. *Drobné klepy IV.* 1.vyd. Praha: Odeon, 1967.

NERUDA Jan. *Drobné klepy V.* 1. vyd. Praha: Odeon, 1969.

NERUDA Jan. *Drobné klepy VI.* 1. vyd. Praha: Odeon, 1972.

NERUDA Jan. *Pražské obrázky.* Praha: Československý spisovatel, 1954.

NERUDA Jan. *Pražské obrázky, Trhani.* Praha: Fr. Borový, 1929.

NERUDA Jan. *Žerty, hravé i dravé.* Praha: Melantrich, 1929.

Kde domov můj: varianty a parafráze. 1.vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN: 80-7185-681-9.

NERUDA Jan. *Arabesky.* Praha: L. Mazáč, 1927.

NERUDA Jan. *Povídky malostranské.* 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.

NERUDA Jan. *Trhani.* Praha: Československý spisovatel, 1956.

QUIS Ladislav. *Vzpomínky ze staré Prahy.* 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1984.

Sekundární literatura:

ALTMAN Karel. *Zlatá doba štamgastů pražských hospod.* 1.vyd. Brno: Host, 2003. ISBN 80-7294-092-9.

HAMAN Aleš. *Neruda prozaik.* 1.vyd. Praha: Odeon, 1968.

HAMAN Aleš. 1.vyd. *Tři stálíce moderní české prózy: Neruda, Čapek. Kundera.* Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2631-4.

sb. *Hospody a pivo v české společnosti.* Ed. Vladimír Novotný. 1.vyd. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0639-7.

JANÁČKOVÁ Jaroslava. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku.* 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1985.

MOCNÁ Dagmar. *Záludný svět povídek malostranských*. 1.vyd. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2065-9.

TUREČEK Dalibor. *Fejeton Jana Nerudy*. 1.vyd. Praha: ARSCI, 2007. ISBN 978-80-86078-78-6.